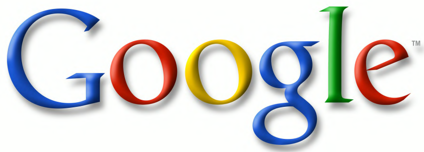

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

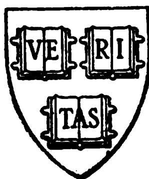
Aus
82264
1.5

Digitized by Google

Aus 8226.4.1.5

HARVARD COLLEGE
LIBRARY

FROM THE FUND GIVEN
IN MEMORY OF
GEORGE SILSBEE HALE
AND
ELLEN SEVER HALE

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

OCSKÓI OCSKAY GUSZTÁV

Ocskay brigadéros

IGAZI ÉLETRAJZA ÉS A RÁKÓCZY-KOR JELLEMZÉSE

BUDAPEST.
FRANKLIN-TÁRSULAT
MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA.
1902.

Ára 2 K.

Digitized by Google

Digitized by Google

OCSKAY BRIGADÉROS

IGAZI ÉLETRAJZA

ÉS A RÁKÓCZY-KOR JELLEMZÉSE.

IRTA

OCSKÓI OCSKAY GUSZTÁV.

BUDAPEST.
FRANKLIN-TÁRSULAT
MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA.
1902.

Digitized by Google

Aus 82264.1.5

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

Digitized by Google

OCSKÓI OCSKAY LÁSZLÓ.

A Rákóczy-kor függő kérdései közt alig van fontosabb az Ocskay László részéről állítólag elkövetett hazaárulási, Thaly által hirdetett, többektől vitatott, de ma is megfejtetlen kérdésénél. Ily jelenséggel szembe, s mint rokona Ocskay Lászlónak, a tétlen néző szerepére nem vállalkozhatom és tehetségem szerint hozzájárulok ama kérdés megdöntéséhez, valjon volt-e a «Rákóczy villáma», a «tűz fejedelme», a mint Ocskay Lászlót széles hazánkban akkor hívták, valóban áruló? Az egyszerűen felvetett kérdés, a minő könnyűnek látszik első tekintetre, éppen oly nehéznek bizonyul, ha térfogatát közelebbről vizsgáljuk.

Két század óta nyugszik e férfiú! Két század óta csak egyetlenegy hazai szaktehetség foglalkozott e kérdéssel, a nélkül,

Digitized by Google

hogy azt mint többé kétségbe nem vonható történelmi bevégzett kérdést, ingatlan és megtámadhatlan alapra fektethette volna; 200 év óta honi történettudósaink e kérdéssel nem foglalkoztak. Ocskay halála után 200 évvel későbben jónak látta Thaly Kálmán taglalni e kérdést: tehát *csak egy szakvéleménynyel állunk szemben* és meg vagyok győződve, hogy ha több történettudósunk foglalkozott volna e kérdéssel, akkor mindegyik tudós köré alakult volna egy-egy ostromló és védő párt.

Hisz a hány ember, annyi a nézet!

Thaly Kálmán kezébe jutottak Rákóczy: «Emlékiratai»; és egyéb művei, továbbá az Ocskay László személyes ellenségeinek dicsőségét és tehetségét irigylő antipodosainak levelei és ezekből merítette ő adatait, rányomva saját nézetének és véleményének bélyegét.

Ily kérdések elbirálásánál okvetlen szükséges a külön és egymástól eltérő vélemények és adatok csoportosítása, a hazánkban akkori időkben uralkodott nézetek,

Digitized by Google

állapotok és felfogások előterjesztése, elejtése a saját rokon- vagy ellenszenv független kifejezésének; részrehajlatlan birálat szigorával mérlegelt és ingatlanokul bizonyult támokokból kifejlődött történelmi újabb nyomozások még pedig eredeti értékben való felsorolása és csak azután fejezhető ki a kiderített eredmény, mely az árulási kérdésre válaszul szolgáló nézetet tartalmazza.

Ez az én szerény véleményem, melyet azért fentartok, mert mindaz, a mi eddig Ocskay felől állíttatott, az csak belbizonyíték (testimonia interna), miből folyólag az antipodosaitól akkori időkben írt levelek csak valószinűséget (probabilitas) engednek következtetni, holott az igazságot, a tényleges, a megczáfolhatlan, az ingathatlan valót nyomozó ész kétségbevonhatlan bizonyosságra (certitudo) törekszik: ilyenek pedig hiányzanak.

Megérkezettnek vélem tehát az időt, hogy kimutassam hallucinatiók és epéskedések nélkül, Ocskay elfogult ellenei és tulságos magasztalói közepette, a higgadt mérsék-

Digitized by Google

let határai közt ingatlan érvek sulyával megállapitva, hogy Ocskay László nem vala — hazaáruló!

Nincs más törekvésem, mint az Ocskay felől elhiresztelt mende-mondákat saját értékükre leszállitani, a nélkül, hogy csak egy perczig is felejteném a Rákóczy-kort ismertető egyik tekintélyünknek ernyedetlen törekvései által kivivott hervadhatlan babérai iránt a teljes mértékben kiérdemelt tiszteletet.

A részrehajlatlan birálat tisztje leszen, hogy szigorú vizsgálat alá vonja az általam felhozott állításokat, elismerve vagy kétségbe vonva a kutforrásokat, melyekből adataimat meritettem, hogy kitünjék mind az, a mi értékkel bir az igazság mérlegén: Igaz, hogy nekem Ocskay brigadéros életének leirásánál sem Bercsényi elkobzott levéltára, sem Bercsényi akarata hű végrehajtójának: Csajaghy János gyalogdandárnoknak levelei nem állottak rendelkezésemre, mindazonáltal mindenki tudhatja, hogy a családok multjának eleven öntudata, Lászlónak rokonaihoz és nejéhez intézett

Digitized by Google

levelei, továbbá az apáról fiúra szállt, szentül őrzött hagyomány olyan faktor, a melylyel minden történetírónak számolnia kell; hisz öregapám, Ocskay Györgynek az édes apja, szintén harczolt Ocskay László alatt és a trencséni nagy csatában «Chocholna» alatt vesztette el a balszemét. Öregapám neje, Wiedersberg báróné gróf Chotek család rokona volt; öregapám, a «Khevenhüller» ezred kapitánya 1804-ben előrehaladott kora daczára másodszor házasodott, neje akkor 17 éves volt és a jelen szerkesztményemhez a legbővebb adatokat ő szolgáltatta. Öreganyám meghalt 1870-ben, vagyis mikor én már emberszámba mentem; e szerint öreganyám révén közvetlenül ismerhettem Ocskay Lászlót!

Különben az «Ocskay» családnak kijutott bőven ott, hol a hazáért vért és életet kellett áldozni.

Mohinál, a Sajó partján a tatárok elleni nagy élet-halál tusában, az Ocskay család férfinemzetség virága elesett és midőn az Ocskay család ősi fészke «Dubovány» vára a tatárok által elfoglaltatott és lerombol-

Digitized by Google

tatott, akkor e család teljesen ki lett irtva, csak Ocskay Salamon nejének, ki áldott állapotban volt, sikerült Dubovány vára végmenhelyéből, az úgynevezett «ultimum refugium»-féle, a föld gyomrán át ásva volt egérlyukon keresztül «Ocskó» várába menekülni; Várnánál öt Ocskay közül négy, Mohácsnál hét Ocskay közül öt, és a Rákóczy harczok idejében tizenegy Ocskay közül nyolcz a csatatéren és egy a hóhér keze alatt hullott el.

Mindazokból, a kik katonáskodtak a sok közül, csak egy mult ki természetes halállal, még pedig: báró Ocskay Ferencz tábornok, de ez is, mivel legelől járt ott, hol a veszély a legnagyobb volt, Mária-Terézia rend lovagjává tétetett felséges ura és királya által.

Igaz, hogy a tovatűnő órákat, a velük született eseményeket az évek, a századok hosszú fonalára fűzni nem az én, hanem a történész feladata; szépen végzi, ha hiteles források nyomán, igaz világításba helyezi a kimagasló alakokat, kik az életen tulmenő cselekedettel nevüket az utókorra bízták.

Digitized by Google

De a történész gyakran nehéz helyzetben van! hisz mögötte álló, általa át nem érzett időkből merít, holott nem mindig simul a multak felfogása a maihoz; hisz valamint a talpalatnyi föld, melyen állunk, vélemény, úgy itélkezés, egyáltalán minden — minden változik, és a történész, midőn az igazság által megszentelt tollhoz vél nyúlni, saját meggyőződésének hangjára hallgat, hogy néha árnyat borítson a hősre, ki saját véleménye szerint nem az!

Azt lobbantják Ocskay László szemére, hogy gyujtogatott és rabolt.

Hát bizony akkori időkben, a ki sok várost hamvasztott el, prédát ejtett: az volt a hős; a leégett városok és falvak, a hol messze földön nem maradt egy épp ház, egy pajta, egy szérű, egy szénakazal, egy buzaasztag, biztosíték volt egyik félnek, hogy a másik nem kerülhet a hátába.

De hát én Istenem, ugyan honnan vette volna a pénzt, a legfőbb faktort a hadviseléshez? Hisz ő volt az egyetlen kurucz

Digitized by Google

vezér, ki zsoldosait jól fizette. Igaz ugyan, hogy az ónodi, rozsnyói és kassai gyűlések határozataiból a nemességre is vetettek hadi adót, de mikor azt senki fizetni nem akarta! És hogy ezen állításom mennyire igaz, bizonyítja ama tény, hogy Rákóczy kénytelen volt saját ezüstjét beolvasztani, hogy seregét fizethesse. (Lásd Memoires du Prince Rakoczy 161. oldal.)

Mivel tehát Ocskay jól tudta, hogy zsold nélküli és csupa felkelő nemességből és néphaddal, mely rosszul van fegyelmezve és silányan fegyverkezve, csatákat nyerni nem lehet és mivel «Montecuccoli» jelszavát, hogy a háború sikeréhez pénz meg pénz szükséges, nagyon jól ismerte és mivel a merre a németből kiszipolyozott magyarnak szeme tapadt hazájában, csak szétdult házakat, felégett vetéseket és romhalmazzá tett városokat látott, tengernyi koldusnéppel, azért a bőség tárházai felé fordult és végig rombolta és sarczolta Morvát és Ausztriát — Ocskay.

E tartományokban jóllét volt mindenütt; régen láttak ellenséget; pénz quantum sa-

Digitized by Google

tis; szerteszét fényes várak és kastélyok telerakva a főurak kincseivel; gazdag városok hizott polgársággal, hisz könnyű volt: Magyarország, — szép hazám adta meg az árát; onnan rabolták el «Heiszter», «Schlick», «Ritschan», «Nigrelli», «Cobb», «Caraffa» stb. féle német generális urak.

Ocskay csak visszaszerezte, a mit ezek a jó urak el nem felejtettek itt hagyni és betört Morva és Ausztriába, vérrel, tűzzel jelezvén utját.

Pusztító serege élén lengett II. Rákóczy Ferencz meggyszinű zászlaja. Egyik felén ágyutorkokban nyugvó gömbölyű pajzsban Magyarország czímere, felső részén kétfelől kardot tartó emberi karok, e felirással: «Deo duce pro Patria et libertate vincere aut mori» (Isten segedelmével a hazáért és szabadságért győzni, vagy halni), a másik felén Szűz Mária képe a kis Jézussal behimezve e felirással: «Matre Dea monstrante viam». (Az Isten-Anya mutassa az utat.) A merre e zászló megjelent, ott lángtengerbe borult Morva és Ausztria és árnyékában felhangzott Rákóczy éneke:

Digitized by Google

«Építsd fel Úr-Isten megromlott oszlopát
Szegény magyaroknak, megromlott bástyáját
Isteni erőddel add meg szabadságát —
Emeld föl még egyszer tündöklő zászlóját!
Oh te átkozott Bécs! sok károkat tettél» stb.

és mihelyest e zászló Bécs városa előtt megjelent és hallották a kuruczok csataordítását: Ocskay! Ocskay! megkondult a szent István tornya öreg harangja, az úgynevezett «Bierglocke», melyet csak a legnagyobb vész idejében huztak meg; verni kezdték a lármadobot és sisteregve fölszállt a vészröppentyű, akkor mindenki tisztában volt Bécs városában, hogy: «Ocskay ante portas».

Össze-vissza háromszor jelent meg Ocskay Bécs előtt; háromizben Rákóczy villámának, a tűz fejedelmének kuruczai döngették Bécs kapuját és a Krisztus töviskoszorujáról nevezett bécsi klastromot Ocskaynak Vágvölgy tótjai egyizben föl is gyujtották.

Igaz, hogy Ocskay végig rombolta és végig sarczolta e tartományokat, de nem gyilkolt, mint azt a német generális urak

Digitized by Google

mi nálunk tették. Ő csak részben adta vissza a kölcsönt! Hát már elfelejtették, hogy mit műveltek ezen urak minálunk? Hány hazafi, hazáját igazán és hőn szerető honfi nem lett ez urak rendeletére kinpadra feszítve, karóba húzva, felnégyelve, felakasztva és lefejezve!

Kérem szépen, méltóztassanak csak végig olvasni «Eperjes tragédiáját» Kéritől! Zimmermann Zsigmond, Eperjes városa tanácsnoka, Ketzer András és fia: Gábor, Rauscher Gáspár, Sárosy Márton, Székely András, Rudnyánszky György és sok mások, Caraffa rendeletére kinpadra feszíttettek, jobb kezük levágatott és azután lefejeztettek, csakis egyedül Feldmayer Simon kerülte ki a meggyalázó halálnemet azzal, hogy elfogatásakor tőrt döfött szivébe.

Hát bizony Ocskay lelki szemei előtt lebeghettek e tettek, midőn azokat visszatorolta, ámbátor csak részben, mert hóhérmunkára nem adja sem szivét, sem kezét szivesen a magyar, azért szerintem Ocskay, már csak az akkori idők felfogásából ki-

Digitized by Google

folyólag, valóban meg nem érdemli a «*rabló*» és «*gyujtogató*» jelzőket.

Azonfelül még azt is szemére vetik Ocskaynak, hogy szivtelen, semmi jót magában nem foglaló férfiú volt!

De ha semmi jó nem lett volna benne, jó és nagygyá tette őt a csapás, a végzet, mely ily nagy csapásokat nem szokott osztani a nélkül, hogy ki ne egyenlítse egy dicső, nagy multban meggyőződésből, valamint hazaszeretetből ejtett tévhangot a jelenkor felfogásával: hisz a háború további folytatása a nemzet kipusztításával járt volna karöltve, a mennyiben Rákóczy első ütközete Munkács alatt vívatott 1703 junius 28-án és a béke megköttetett 1711 ápril hó 29-én; Ocskay tehát ura és királyával való kibéküléssel mást nem akart, mint a koldussá vált nép terhein könnyíteni, a hosszú, teljes nyolcz éven át tartott háború súlya folytán porba roskadót felemelni, a lángba-vérbe borított országot megmenteni: ***íme megható jele szívjóságának!***

Elnevezték ellenfelei: ***császármadárnak és labancznak!***

Digitized by Google

Hát bizony a hadiregula akkor az volt, hogy hadifogoly senki sem szeretett lenni nyolcz-tíz éven át; hanem rendesen beállt a győzelmes félhez katonának: ma labancz, holnap kurucz, ez volt az akkori idők természetes felfogása! (lásd Mémoires du Prince Rákoczy 14. oldal.)

Tekintsünk csak egy kissé széjjel, hogy kikből állott Rákóczy táborkara?

Gróf Bercsényi Miklósból, mint Rákóczy összes hadai főtábornagyából; gróf Forgách Simonból, Rákóczy marechal-jából: 1703 előtt *volt labancz generálisból;* báró Palocsay Györgyből, Rákóczy vezénylő tábornokából: 1703 előtt *volt osztrák kapitányból;* gróf Károlyi Sándor tábornokból, a fejedelem jobb kezéből, ki 1703-ban *a kuruczokat Dolhánál szétverte és Szathmár falai alatt Bekker császári tábornokkal együtt Rákóczy seregét szétugrasztotta;* ifjabb gróf Csáky Imréből, ki *labanczczá lett* és a «hadadi» várat 1710-ben német kézre játszotta; Béri Balogh Ádám kurucz dandárparancsnokból, ki 1710-ik év október 29-én Szegszárd mellett a császáriak

Digitized by Google

által elfogatván Pesten 1711. február 8-án gróf Pálffy — *tehát saját honfitársa* — rendeletére lenyakaztatott; gróf Eszterházy Antalból, Rákóczy vezénylő tábornokából, ki Károlyi csatavesztése után *császári vezéri minőségben*, Heiszter által Pápa megvételére kiküldetvén — csapatával együtt Rákóczyhoz átpártolt; gróf Eszterházy Dánielből, Rákóczy vezénylő altábornagyából; gróf Pekry Lőrinczből, végre Bottyán János kurucz tábornokból, ki 1703-ban úgy írta magát alá, mint a császár vitézlő ezredese, hogy «*Joannes von Bottyán de Görös Kál et Bottyán*»; neje: gróf Forgách Julia volt.

Még 1703-ban a dettvai sikon, Zólyom alatt, Bottyán labancz serege csatára szállott Rákóczy ellen.

Mindkét fél hadi szerencséje két szál kardon csüngött: párbajnak, melyet Bottyán Bercsényinek ajánlott fel, kellett eldönteni, hogy ki marad az úr a házban. A kuruczok szemre-fejre néztek; nem találkozott közöttük egy is, ki Bercsényi helyett ki

Digitized by Google

mert volna állani. Híres volt a vak Bottyán a vitézségéről!

Ekkor Ocskay, Rákóczy villáma vállalkozott a hősi küzdelemre: Bottyánnal tüzesen összecsapott és a két sereg szeme láttára őt a porba sujtva, megnyerte Ocskay a csatát; mire nemsokára Bottyán *átpártolt* a kuruczokhoz.

Bercsényi és Károlyi voltak Rákóczy Ferencznek *leghűbb* és *legodaadóbb* emberei és mi történt? Midőn egyizben Bercsényi megtette azt, hogy Rákóczy tudta és beleegyezése nélkül küldött Hollandia követének egy szabad-utlevelet, megnyitván ezen önkényes és önhatalmú eljárás által a békealkudozások kapuját: erre Rákóczynak összes főtisztjei Bercsényi ellen állást foglalva *gyanusítni kezdték*, hogy ő és pártja külön szerződést ohajt a császárral kötni, föláldozni akarván ilyeténként Rákóczyt és híveit. (Lásd Histoire des révolutions de Hongrie VI. kötet 182. oldal.)

Egyizben megint, midőn Bercsényi hivására Rákóczy Lengyelországba indult, hogy ott a czár meghatalmazottjával, «Dol-

Digitized by Google

gorouki» herczeggel találkozva rábirhassa a czárt segélynyujtásra, — e nehéz időben irta Rákóczy az emlékiratai 146—152. oldalán, *hogy csakis Károlyi Sándor állott a fejedelem mellett segitve tanácscsal és tettel*, azért elmenetele előtt a teljhatalmat, valamint serege fölötti rendelkezési jogát átruházta Károlyira; Károlyi pedig Rákóczy távolléte ideje alatt megkezdte a *békealkudozásokat* a császár seregeinek fővezérével: gróf Pálffyval, mire Forgách Simon és Eszterházy Antal — Károlyi legelkeseredettebb ellenségei — követelték Rákóczytól, hogy *Károlyit fogassa el;* Rákóczy ezt ugyan meg nem tette, hanem tényleg egy proklamácziót bocsájtott ki, melyben ő Károlyi önkényes eljárását elitélte. (Lásd Mémoires du Prince Rákoczy 146—152. oldal.)

Hasonló proklamáczió Rákóczy részéről hamarább kiadva, életébe került volna Károlyinak, és az utóbbi épp úgy járt volna mint Ocskay, de most már mindenki belátta, hogy a mit Ocskay még 1708-ban állított, hogy tudniillik hasztalan e harcz,

Digitized by Google

a nagy vérontás, a császár tömérdek seregeivel és segélyforrásaival szemben, az immár kézzelfogható igazságnak bizonyult és 1711 IV/30 Nagy-Majthény és Szathmár közötti sikon Károlyi Sándor 15,000 emberrel, 149 zászlóval és teljes hadi felszereléssel megadta magát Pálffy-nak és kibékült királyával.

Ocskay sem akart egyebet, még pedig azért, mivel már 1707-ben sejteni kezdte, hogy mi lesz a szabadságharcz vége, midőn tapasztalta, saját szemeivel látta a Rákóczy személye körüli *irányadó személyekben az egymás ellen duló ellenségeskedést.*

Különben Rákóczy maga beismerte, hogy hadvezérei tudatlanok, üldözik és fekete módon gyűlölik egymást és hogy ha mindazokra a gyanusításokra hallgatna, melyeket egymás ellen szórnak, nem volna képes hitelt adni egyetlenegynek és mindegyikben kénytelen volna egy-egy árulót látni! (lásd Mémoires du Prince Rákoczy 50. oldal.)

Mindazonáltal, minden unoka önérzettel mutathat dicső őseire, kiket mind akkori

Digitized by Google

viszonyaikban, mind a kor általános szellemében gyökerezett hibáik daczára, egészséges, nemes alap, véghetetlen ragaszkodás a szabadsághoz és igazi hazaszeretet vezérelt minden tetteikben.

A mit a felsoroltak és példájukat követve százezrek tettek, nem hazaárulási szándékból, hanem meggyőződésből és a végszükség kényszerítő hatásából folyólag cselekedtek ilyetéńként, mert más, jobb és helyesebb utat nem láttak maguk előtt, csakhogy akkor háromnegyed részben ki volt pusztítva már a hazánk.

Ha ezt két évvel hamarább teszik, akkor Ocskay-ra nem nehezedett volna a rágalom átka, hogy labanczczá lett és hatalmas ellenfele Bercsényi el nem nevezhette volna «császármadárnak».

Minden utógondolat nélkül bámulhatjuk azért Ocskayban azon lelki nyugalmat, mely a haza iránti felelősség érzetében leli alapját; csodálhatjuk azon bátorságát szemben az orkánnal, mely Rákóczy és Bercsényi abbeli akaratában culminált, hogy végletekig kell harczolni a császári ház oly rette-

Digitized by Google

netes hatalmával szemben, mely enyészettel fenyegette a nemzeti létet, hahogy Rákóczy és Bercsényi ezen akarata érvényesül; hisz ha a több izben és ismételten fölajánlott császári kegyelmet hazánk kiválóbbjai végre el nem fogadják, a további harcz csak végpusztulást hozott volna a hazára, mely az európai népcsaládokban csak a «Habsburgok» jogara alatt lehetett és maradhatott független.

1711-ben tette le Károlyi a fegyvert; midőn tehát Ocskay már 1708-ban tovább harczolni vonakodott, csakis a magyarság ügyének akart diadalt szerezni és Lengyelország később bekövetkezett sorsától kivánta megmenteni a hazát.

Ocskay számító lelkében már 1708-ban, levelei tanusága szerint — azon időpont lebegett, mikor a császár befejezvén az örökösödési háborút, hatalma egész súlyával ráveti magát hazánkra.

Ocskay tehát kiváló tehetsége nagy súlyával mérlegre vetette a fenforgó körülményeket, valamint a Rákóczy táborában duló személyeskedést, és azért igazán bámulni

Digitized by Google

kell benne a higgadt politikai bölcseséget, mely a vihar közepette is ügyesen akart felhasználni egy időszerű békekötést mint egyedül czélhoz vezető eszközt azon fenyegető veszély elhárítására, hahogy a hadak Istene a császár mellett döntene, nehogy hazánk meghódított tartomány módjára végkép leigáztassék. Mindezt fontolóra véve, lelke mélyéből óhajtotta a becsületes békekötést!

Az a férfiu tehát, ki mindig első volt a harczban, ki mindig ott volt található, hol a veszedelem a legnagyobb volt; az a férfiu, kiről báró Palocsay György, Rákóczy vezénylő tábornoka és a magas képzettséggel biró gróf Forgách Julia férje azt irta felőle egyik levelében, hogy: «*Ocskay pius, benevolus, largus et bonus miles*» *(kegyes, jószivű, bőkezű és jó vitéz)*, az a férfiu, kiről maga Rákóczy azt *irta emlékirataiban két izben, hogy ő mentette meg a harczmezőn a magyar fegyver becsületét;* kinek nevéhez «Brunócz, Temetvény, Moraván, Nyitra, Bozók, Érsekujvár, Léva, Fülek, Losoncz, Sel-

Digitized by Google

mecz, Bélabánya, Zólyom, Nagyszombat, Nagy-Ugrócz, Nagy-Bajmócz, Garam-Szentgyörgy, Véghles, Jókeő, Korlátkő, Szomolány, Jabloncza, Nagy-Tapolcsány, Binyocz, Beczkó, Szt.-Benedek, Kosztolány, Bán, Csábrág, Szakolcza és Mottesicz» vára bevételének emléke fűződik, azt vádolni árulással, valóban nem szép dolog.

Szerintem az csak akként történhetett, hogy a leirandó jellem varázst gyakorol életirójára, avagy nem; azért a letünt századok régen porló hősei nem szakitottak teljesen a földdel, míg ide fenn birnak jó baráttal, vagy ellenséggel. Egyikkel sem törődnek ugyan!

Igaz ugyan, hogy Herczegh Ferencz szép, hálás feladatot teljesít mint költő, midőn fényt áraszt olyan alakra, kivel — mint Ocskay Lászlóval — rosszul és mostohául bánt a sors; de elvégre a 200 év óta porladozó nem törődik, ha leghíresebb és halhatatlan költőnk: Jókai Mór «Szeretve mind a vérpadig» czímű regényében hősként állítja Ocskayt az olvasó elé, és meg nem köszönheti, hogy kiváló törté-

Digitized by Google

nészünk: Angyal Dávid tanár mellette síkra száll, valamint nem bánja, ha Thaly Kálmán árulónak bélyegzi vagy a sok apró emberke, hogy a figyelmet magára terelje, anélkül, hogy ismerné a korszakot és tanulmánytárgyává tette volna az e korszakban élő embereket és jellemeket, de mivel a kérdés aktuális, hát ők is hozzá szólnak e kérdéshez akként, hogy Thaly, vagy Jókai vagy Herczeg munkáit kiollózzák, csapongó fantáziával felsallangozva tárczaalakba öntik azt, abban a reményben, hogy egyik vagy másik ujság, mivel aktuális lett a dolog, kiadja — dolgozatukat.

Csakis így és nem másként történhetett, hogy számtalan ilyen dolgozatban «Ocskay Sándor», a megkülönböztetésül most úgynevezett «kis Ocskay» a félrevezetett világ itélőszéke elé hurczolva, mint Ocskay László testvéröcscse lesz és lett deklarálva. Pedig Ocskay Sándor soha sem volt «László» *testvéröcscse!*

Továbbá azt is állítják Ocskay László felől, hogy a hóhér levágta volna bal fülét; hát bizony ezeket és hasonló állításokat

Digitized by Google

csak azok koczkáztathatják, kik nem foglalkoztak behatóbban e korszakkal és nem tették alapos tanulmánytárgyává az e korszakban élt egyéneket.

De hát nem is csoda! Hazánk oly annyira átalakult mindenben, hogy őseink fölkelve a sirból, nem ismernék föl benne azt a földet, melyet ők teljes 1000 éven keresztűl vérrel és becsülettel megvédtek és fentartottak: hisz nemcsak minden, de sőt lakosságának az anyaga is megváltozott.

Hogy lehet ezektől kivánni, hogy ők 200 évvel ezelőtt történt dolgokat ismerjenek, midőn fogalmuk sincsen a közelmultról.

Mondom és állítom, hogy Dr. Jókai Mór és Eötvös Károly a hírneves ügyvéd, szónok és tudós kivételével kevés ember van, ki alaposan ismerné a hazánkban 50—60 évvel ezelőtt létezett állapotokat!

Ime a bizonyíték! Ocskay László nemcsak «Ocskó» ura, hanem «Verbó» nagybirtokosa is volt. «Ocskó» várából el-ellátogatott ő régi fegyvertársához, Verbón lakó Révay László báróhoz, ki Nyitra várát átadta a császáriaknak.

Digitized by Google

Ocskó Verbó-tól 1 óránvira esik. Utóbbi hely góczpontja az egész Vágvölgynek és körülbelül 8000 lakossal bír. Ocskay László verbói birtoka maradványának jelenleg is én vagyok a tulajdonosa. Még 40 évvel ezelőtt lakott Verbón vagy 40 nemesi család, 140 iparos és körülbelül 200 jó módú parasztgazda.

A nemesi családok száma kettőre csappant: gyermekei a vasutnál mint dijnokok, vagy az országban koldusként tengetik életüket; a régi iparos családok száma hatra csökkent, a 200 jó módú parasztgazdából három maradt fenn: a lakosság zöme, melynek ősei oly készségesen sorakoztak Rákóczy zászlói alá, a koldusbot után nyúlva új hazát indultak keresni — Amerikába.

Mondom és állítom, hogy a koldusbot után nyulva, Amerikába vándorol e nép zöme; egész községek lakatlanok, csak drága pénzen lehet munkást kapni.

1901. évi november hónapban 41 és deczemberben 100-nál több család kivándorolt *csak* Verbóról. Miniszter uram! Szivéhez férjen lelkem mély szava és kor-

Digitized by Google

mánybiztost rendeljen ki még pedig azonnal a kivándorlások megakadályozására.

A tisztességes nép megy, a csőcselék jön! Előbb anyagilag tönkre tették e népet a becsődült idegenek, most pedig mivel viskója kivételével semmije sincs, hát úgy nyerészkednek rajtuk, hogy rábeszélik fényes igéretekkel, hogy Amerikában nem kell adót fizetniök, hogy ingyen kapnak ott földet és rábirják e tudatlan és tapasztalatlan népet utolsója — rozoga viskója eladására és az ebből befolyó pénz fele része a lelketlen ügynökök zsebébe vándorol, kik véreinket idegen földre csábítva — ott árúba bocsájtják őket. E manipulácziót nézik hatóságaink igazi keleti indolencziával.

Ha én Verbó városának birája, vagy e kerület főszolgabirája lennék, biztosítom, hogy minden népkufár és minden ilyen népbolondító inkább fölkeresné Afrika sivatagát, mint a kerületemet, én felőlem elmehetne az ilyen gentleman akár százszor is panaszra a magyar szó terjesztőihez: hazánkban ez idő szerint *német* nyelven megjelenő 17 ujságlaphoz.

Digitized by Google

Valjon őseink, a most ugynevezett haza-árulók tűrtek volna-e annyi német lapot hazánkban?

De az általam immár felsorolt okoknál még egyéb okok is késztetik ama nép unokáit a tömeges kivándorlásra; példa okáért 20 évig tagosították a verbói határt. Egy nehány héttel azelőtt óriási tagosítási költséget vetettek ki a népre; a *fizetési meghagyás nem lett* az egyeseknek kézbesítve, hanem azon ürügy alatt, hogy dobszóval lett annak, a kit illetett, a fizetési meghagyás tudtul adva, rögtön a foglaláshoz láttak, hogy védelemre képtelen legyen az illető.

Nálam is Budapesten, még pedig az ingóságomat foglalták, a nélkül, hogy kaptam volna előzetesen egy fizetési meghagyást és tudtam volna, hogy mi történt — Verbón. Ezért szökik most a szerencsétlen nép, pedig kár e népért, hisz őseik oly készségesen sorakoztak egykor a kurucz zászlók alá!

Állításom bizonyságául és szokásomhoz hiven egy rövidke történetet állítok e nép

Digitized by Google

emlékének — fejfát; annak a népnek, melynek ősei Ocskay László vezérlete alatt döngették Bécs városának kapuit és a melynek egyik fiától a verbói határ szántása közben azt találtam kérdezni, hogy: No fiam! tudsz-e magyarul?

— «Ne vim, Pan velkomožni! (Nem, tekintetes úr) de két év mulván sorozás alá jutok 's akkor az Isten segedelmével majd megtanulok magyarul — a katonaságnál».

— — — — — — — — — —

Gyönyörű reggelre ébred a Javorina tövében elterülő «Kopaniczák» lakossága.

A Kárpátok egész, hosszú hegylánczolata a hajnalpir tűzében égve, édes áhitatot lehelve, illatos színpompájában páratlan álomképnek, tündérlátománynak látszott. A biborpalástba burkolt Javorina kopasz orma komoran tekint le a zöldelő völgyben élő puritán lelkületű lakókra, a «Kopaniczák» békés, ártatlan, de nagyon szegény fiára.

A madarak a magas fák ágai között csicseregtek, a sötét erdő bőven árasztotta fenyőillatát és a hegyi virágok mil-

Digitized by Google

liói egyetemes lehelettel hirdették alkotójuk hatalmas voltát.

Csöndet lehelt minden; a nyugalom palástja látszék lengeni az egész fensik fölött, a krajnai kopanicza (irtvány) kivételével, melyen egy kis faviskó állott.

A faviskó tulajdonosa, egy hetven éves aggastyán, kalapját kezében tartva, alázattal földig hajolva kérte a miávai végrehajtót Krajcsovics Rezsőt, ki egy bizonyos T . . . s nevű egyén kiséretében és négy fegyveres élén jelent meg, hogy halaszsza el a végrehajtást.

A kunyhó előtt levő hatalmas cserfák ágai között kisértetiesen zugott a reggeli szél. Az aggastyán szorult szívvel várt a válaszra, kezének hátlapjával törölgetve redős homlokáról a veritéket, mialatt a levegő legcsekélyebb mozgása hosszú, fehér haját hópelyhek gyanánt borzolá föl.

Egyszerre kibukkant a nap és aranyos sugaraiban csak úgy csillogtak a törvény képviselőinek fegyverei és szuronyai. A fájdalom, a nyomor fekete bánat éjszakája lengett a kunyhó és lakosai fölött.

Digitized by Google

Az adóvégrehajtó, majdnem egy ölnyi magas férfi, sűrű, mellig érő fekete szakállal, szánalmat látszék érezni a szegény «zahorecz» iránt. Hatalmas testének összerázkodása tanuskodott arról, hogy kötelességérzete emberi érzelmeivel szemben nehéz tusát vívott!

A kötelesség győzött, e szerint hangzott a — válasz.

Kimondhatatlan lelkifájdalom szólt az aggastyán arczvonásaiból, midőn a végrehajtás folyama alatt szegényes tulajdonának minden egyes darabja oda veszett.

Midőn végre arra a szögletben álló, rosszul gyalult primitiv ágyra került a sor, melyben öregapja, atyja, maga és három fia született, halvány sovány arczáról nehéz könycsepp gurult alá 's mintegy ittasan támolygott a szabadba. Egyetlenegy szarvasmarha volt az istállóban; ez táplálta őket; szerény táplálék, mely tejből és turóból állott, de megóvta őket az — éhhaláltól. Most oda ment a végrehajtó, hogy azt is lefoglalja . . . .

Egyszerre egy lövés dördült — — —

Digitized by Google

— Irgalmas Isten, atyánk meglőtte magát! — hangzék a legifjabb fiu ajkairól. Atyjához sietett, kinek melléből patakzott a vér; a haldokló fejét égő kezei között tartva, gyöngéd csókokkal halmozá el viaszsárga arczát.

Hiába volt minden! Az apa, hogy ne legyen kénytelen siratni, a mit oly nehezen szerzett, kedves fiának karjai között e szavakkal adta ki lelkét: «nech im ot puszti pambo!» (Bocsásson meg nekik az Isten.)

Egyszerre felugrott a legény és atyja holttestét a pázsitra fekteté, néhány ugrással eltünt a bozót között, hogy pár pillanat mulva két fivérével ismét előálljon. Mind a három, nagy tagbaszakadt alak volt, széles mellük izmos mint a szikla és barna mint az — ércz.

Apjuk holtteste fölött rövid imát mondva fölragadták kaszáikat. Őseik, Ocskay László vezérlete alatt ezzel a rettenetes szerszámmal a labanczokat meg a támadó német vasas lovasok rohamait verték vissza.

Sötét dacz ült most arczukon, tekinte-

Digitized by Google

tük száraz és fénytelen volt. Pár pillanat mulva tigrisek gyanánt rontottak a végrehajtóra és fegyveres kiséretére.

— — — — — — — — — —

Midőn a bucsuzó nap hegyet-völgyet átölelt sötét biborpalástjával, a három fivér a kunyhó szobájában állt, atyjuk holtteste mellett; egy fenyőfáklya komor fénye világitotta meg őket.

— Imádkozzunk, szegény tova szállott lelkéért! — mondá a legidősebb.

— Oda minden, a mit reméltünk, óhajtottunk, Istentől imádkozva kértünk! — szólt a második.

— A világ más tájain kell szerencsét próbálnunk, hisz e földön, hol atyánk vére folyt, nincs többé számunkra boldogság!

A két idősebb alig tudta elviselni a legifjabb testvér szavainak sulyát.

— Úgy van, el kell mennetek még ma — ismételte a legifjabb; nem nézhetitek itt többé az alkonyat felett domboruló eget, mely alatt őseink századokon át békésen éltek; mert ők minden percz-

Digitized by Google

ben visszatérhetnek megerősített karhatalommal. Engem már nem bánthatnak, mert erre itt ápoló kéz úgy sem akad — folytatá, mialatt a harczban kapott két borzasztó sebhelyre mutatott. — Itt maradok, atyánkat eltemetem és — ha Isten úgy akarja — követni fogom őt a sirba.

— Isten veled, testvér!

— Do uvidena na druhem svete! (A viszontlátásra a másvilágon.)

Búcsúra nyujták kezöket, keresztet vetettek atyjuk felett, a következő mozdulattal pedig önmagukra vetették a legnagyobb szenvedés szent jelét és pár pillanat mulva az esthomályban eltüntek — örökre.

Amerikába menekültek.

— — — — — — — — — —

Most tavaszi viharok dúlnak a magányos viskó faváza körül, üres és puszta egy földhez ragadt szegény, munkás és becsületes család nyomoruságos menhelye.

A madár, mely egykor az eresz alatt vigan csicsergett, másutt épít fészket; a tavasz, mely egykor e kunyhót és jámbor

Digitized by Google

lakosait virágaival ékesíté, eltávozott innen örökre!

— — — — — — — — — —

Ezek ősei sorakoztak egykor a kurucz zászlók alá, hogy Ocskay László, Rákóczy mennyköve vezérlete alatt, az ezeréves magyar testvér oldalán, verjék a német hadakat, döngessék a hatalmas császár székhelyének: Bécs városának kapuit és dicsőséget szerezzenek a «kurucz» névnek.

Verbó jelenlegi urai: az új-magyarok. Az utóbbiak nem ismervén a régmult korszak törvényeit, azt hitték, hogy birtok csak birtok, és különbséget nem csinálva, megvették azt és letelepedtek azon, tekintet nélkül arra, valjon volt-e a birtok előzetes tulajdonosa nemes ember vagy nem nemes. Ennek a következménye az lett, hogy ezek közűl az, a ki egy nemes vagyis curialis birtokot vett, az jól járt, a ki pedig egy urbéri birtokot vásárolt, az kénytelen volt annak árát duplán, sőt háromszorosan megfizetni, még pedig azon egyszerű oknál fogva, mert nem ismerték hazám multját és nem tudták, hogy a jobbágyság felszabadí-

Digitized by Google

tása után, mikor a röghöz kötött jobbágy a földesurától haszonélvezetül nyert földnek szabad urává lett, akkor függőben maradt a földesúr és volt jobbágy közti viszonyból még az, a mit «octavales agri-nak» neveznek.

A földmívesek, mihelyest az urbarium megszünt, abban a véleményben, hogy az «octavales agri» is megszünt, a szolgálmányok teljesítését a volt földesurral szemben megtagadták. «Bach» idejében, nem mertek belenyulni a darázsfészekbe. A földmívelő nép pedig szabadon rendelkezvén telke fölött, siettek a szőlőket kiirtani, és csináltak belőle, mivel akkor a bornak nem volt ára — szántóföldeket.

De mivel a volt földesurakat elvégre ki kellett elégíteni, rendezték a dolgot akként, hogy megállapították a váltságdíjat, melyet adó utján tartoztak a földmívesek befizetni, és mivel 1848-tól kezdve nem fizették azok után a bizonyos földek után esedékes oktált, megterhelték e földeket a megállapított váltságdíjjal, hozzáadva ez összeghez még azt a hátralékot is, melyet a földmí-

Digitized by Google

ves 1848-tól kezdőleg nem fizetett vagy fizetni nem tudott.

Ilyeténképen lett az urbéri birtok reális értékén felül 100—150 százalékkal megterhelve.

Elképzelhetjük már most ily birtok új- és tudatlan vevőjének a meglepetését, midőn a vétel után jóval később e terhek kiegyenlítésére *szoríttatott az állam által.*

Jött nemsokára rá mindazokra, a kik ezeket az állapotokat, hazám multját nem ismerték és fogalmuk sem volt a kurialis és az urbéri birtok közt létező nagy különbségről — a második csapás — még pedig a tagosítás alakjában, mely csapást aligha heverhették volna ki, hahogy a földmívelés mellett nem foglalatoskodtak volna a kereskedelemmel is.

Ugyanis Mária Terézia idejében a földesúr és a jobbágy közötti viszonyokról általános szabályrendelet lépett életbe, melyet 1767-ben királyi biztosok felügyelete alatt végre is hajtottak. Az urbéri telek nagyságát akkor alaposan meghatározták

Digitized by Google

és a földesurak, mivel parlagon fekvő föld elég volt, óriási terjedelmű hajtásokat, közutakat és széles ösvényeket hasítottak ki birtokaikon keresztűl-kasul való kényelmes közlekedésre. Már most a földmívelők ezekből a közutakból 1767-ból mai időkig lassan-lassan egy-egy darabot elszántottak, mi által földjük az eredetinél nagyobb és értékesebb lett.

Az elszántott részek, maradékföldnek (fundus remanentialis) neveztetnek és ezek fölött az 1832—36-ki országgyűlés akként rendelkezett, hogy a remanenczia egyharmad részben pénzben, de kétharmad részben in natura a földesurnak visszatérítendő.

Tagosítás alkalmával Budapestről haza jöve, bizony nagy volt a felháborodás azok részéről, kiknek eme törvényekről fogalma nem volt, és midőn követeltem a remanencziákat, megindult a pör: megnyertem azt. Ime a harmadik eset: ugyanis Verbó mezővárosának plébánosa régi magyar nemesi családból származott; az öreg Lőrinczy jól ismerte a régi törvényeket és midőn megnősültem, megfizettem a libera-stólát és

Digitized by Google

egyéb egyházi adóktól fel voltam mentve; az öreg úr meghalt, jött egy új plébános, kinek szülei Csehországból eredtek, tehát nem ismerhette e viszonyokat és első tette az volt, hogy perbe fogta a tönkrement nemesi és paraszt birtokok új tulajdonosait az egyházi pótadó fizetése tekintetében.

Ezek arra hivatkozva, hogy ők izraeliták, megtagadták a katholikus lelkésznek az egyházi tized fizetését, mire megindult a pör és a pört el is veszítették, mert a biróság kimondta, hogy a birtokvétellel járó kötelezettségeket is viselni tartoznak.

Erre a plébános, ki mint új-magyar, de máskülönben nagyon derék férfiú, ki fogyasztási szövetkezetek létesítése által sok családot mentett meg a végpusztulástól és ezek érdekében töri magát éjjel-nappal, mondom, e plébános szintén nem ismerte hazánk multjának ez állapotát, és engemet is kényszeríteni akart egyházi pótadó fizetésére, minek megtagadása után bepörölt.

Az első forum embere, valamint a városi tanács, szintén csupa új-magyarokból állván, elvesztettem peremet. Végeredmény-

Digitized by Google

ben a legfelsőbb forum előtt megnyertem a pört és a vallás és közoktatási m. kir. miniszter 4767/81. sz. alatti végdöntése szerint, hivatkozva az 1788. évi egyházlátogatási okmányokra, *felmentett az egyházi pótadó fizetése alól*, és az ezen *dolgokhoz nem értő szolgabirónak az első fokú* marasztaló 2504/79. sz. végzését megváltoztatta, kimondván végitéletében, hogy a nemesek és a nemesi birtok tulajdonosai felmentvék ez adó fizetése alól és az első fokú *marasztaló határozat a canonica visitatio és az annak kelte idejében létezett jogviszonyok téves értelmezését (vagyis nem tudását) tanúsítja.*

És így számtalan esetet tudnék felhozni amaz állításom támogatására, hogy a jelenlegi generáczió, a mostani időben irányt adó új emberek, a jelenlegi társadalom szövetét alkotó egyének nem ismerik a közelmultat, de azért itélkeznek nemcsak a közelmult, hanem a mult és régmult idők fölött, a nélkül, hogy vele vérbelileg és tradiczionaliter, azaz hagyományilag avagy a mult emlékeinél fogva szív- és érzésbeli-

Digitized by Google

leg csak némi összeköttetésben is állanának.

Okos és előrelátó emberek voltak elődeink! E pillanatban olvasom, hogy Ocskay László gyülhelyein: Szenitz, Nagyszombat és Verbón tót nemzetiségi képviselők választattak.

Akkor a nemzetiségi kérdés ismeretlen fogalom volt hazámban: a tót, az oláh, a szerb, a horvát, a szász stb. büszkén verte a mellét és ha kérdezték: ki vagy? én magyar nemes vagyok! volt az önérzetes válasz, bár magyarul nem tudott.

Ez volt az összetartó kapocs!

A felvidék tót lakossága teljes ezer éven át harczolt vállvetve a magyar testvérrel együtt és egymásért híven ontották Rákóczy zászlai és Ocskay vezérlete alatt véröket, együtt bátran küzdöttek a vallás, a szabadság és a czivilizáczió nagy és véres csatáiban! Most készülnek elválni; a fajgyűlölet mérge le fogja rombolni azt, a mit őseink bölcsen építettek; képzelhetlen, hogy Nagyszombat, Verbó és Szeniczen megválaszthattak volna egy-egy nemzetiségit, ha az

Digitized by Google

ezer éven keresztül vezérszerepet játszott 40—50 nemesi kis család háborítlanul megóvatik szegényes birtokán ott Verbón és környékén és nem lett volna kénytelen a koldúsbot után nyúlni.

Rákóczy kuruczainak ivadékai most már mások ajtaja előtt állnak, arczukon a nyomorúság kinyomatával és szívrepesztő keservvel szemlélik az utczaszéli akácz tetején a madár puha szénával kibélelt fészkét; szülőföldjük az átgyalogolt idegen országokból hiába hívja gyermekeit hazatérésre: a haza szent földjének habár lejtős rétsége hiába integet a vándornak boldog pihenést; a jelen kiszorította a multat és az egészségtelen új intézmények által kiűzve ősi fészkéből nem törődik többé, hogy az Amerikában keresett falat kenyér elégült, vagy könnyes lesz-e? Azok, kik helyüket most elfoglalják, kívül maradnak a nemzeti törekvések sorompóin és az odahaza maradt nép gondolatvilágában idegen, vele össze nem forradt elemet képviselnek.

Ne ítélkezzenek tehát. Őseink intézkedéseihez, alapvetéseihez örök ifjúság ta-

Digitized by Google

pad, mert gyökerüket kerülte a — haszonlesés férge! Ők, de csakis ők ismerték, hogy milyen szép a magyarok Istenének tiszta, fényes tekintete: csupa becsületesség, józanság és nem ál, hanem igazi hazaszeretet volt minden cselekvésük rugója és inkább kiforgatták volna sarkaiból a világot, mintsem eltűrjék az érdem glóriáját egy olyan homlok körül, melyen a törpe jellem árnya kergeti egymást. Midőn tehát a Rákóczy-nótába Ocskay nevét hősként belevonták, tisztában voltak érdemeivel. Csak igazán független és a sajtó befolyásától, valamint más szugerálástól ment elemek véleményadását lehet és szabad függetlennek tekinteni. Semmiféle fenyegetés, semmiféle fényes igéret, titulus, állás, nem volt képes őseinket — kik az aviticzitás törvényeinek pajzsa alatt az el nem adható birtokaikhoz kötve úgy fel, mint lefelé függetlenek voltak — rábirni, hogy eszközül szolgáljanak az önkénynek.

Itélkezzék tehát csak az, a ki tökéletesen ismeri e kort és az abban élt embereket!

Digitized by Google

Én ismerem alaposan, hisz Ocskón lakott apám házában már csecsszopó koromban hallottam Thökölyi és Rákóczy harczairól beszélni és azért az, a ki a haza függetlenségének, a magyarság felszabadításának nemes elveit először kitűzte a felvidéken Rákóczy zászlajára, az joggal követelhet nem is *méltányosságot*, hanem igazságot.

Sajnos, de igaz, hogy a gyarló ember még az igazságot is kétféleképpen osztja, mert a hány ember, annyi a nézet és a mit az egyik ment, azt a másik elitéli; a mit az egyik állít, a másik azt tagadja.

Emlékszem, midőn egy izben egy híres bölcsész könyvét olvastam: Büchner «Kraft und Stoff» czimű bölcseleti munkáját. Világosan, szemlélhető módon magyarázza az iró, hogy természetfeletti nem létezik; felsőbb indító ok nélkül tömörültek világokká a csillagok az égi szemhatáron: és hogy az egyetemes, fenséges óramű mozog tulajdonképeni órás nélkül; vagyis tagadja Isten létezését.

Ingatag szívvel hajlanék a bölcsész né-

Digitized by Google

zetéhez, ha nem ohajtanék pornál több, halhatatlan lenni, hogy mindörökké élhessek az én Teremtőm árnyékában; én tehát állítom, hogy Isten létezik. Kérem, kinek van igaza, feleljen az ollózni szokott harmadik!

A mint Don Carlos nem mond Schillernek köszönetet azért, hogy zsarnok atyja korszakában szabadságérzettől lángoltatja, és nem neheztel Holczvarth-ra azért, mert félkegyelmű, rossz fiú gyanánt állítja az olvasó elé, úgy Ocskay sem bánja, ha haraggal Thaly Kálmán árulónak, ellenben a híres költő: Herczeg Ferencz és legnagyobb irónk: Jókai Mór őt hősnek deklarálja, avagy kiváló történészünk: Angyal Dávid tanár szelíden bánik vele — de az igaz Isten kegyelméből teremtett szív mindig optimismusra hajló, *akarja* hinni, hogy nagy cselekedetre képes egyén, nehezen hajlik gaz, aljas tettre!

A rut superlativuma pedig az, ha valaki legszebb férfikorban, nézetet, felfogást cserél, egy párttól átugrik a másikhoz, hogy végül megtagadva maga felett

Digitized by Google

a napot, mely szülőföldjén kalászt érlel, elárulja azt!

Gonoszság, aberratio, beteges érdekhajhászat aljasíthatja le annyira az embert és ilyenkor az okok után kutat az ember, kutat annál jobban, ha valamely késői ivadék a történelem lapján egy olyan alakot lát bemocskolva, kinek pora szeliden apellál a vérhez, a síri csendből bús sóhajjal: védj, ne hagyj! nem minden igaz, mit toll és ténta felettem végeztek; *hisz oly kor itélkezik felettem, mely csak egyetlenegy igét hisz és vall hazugságtól menten, az igét: adj!*

Egy ilyen sohaj iratja velem e sorokat, de csak minekutána családi hagyomány, hiteles irott források nyomán meggyőződtem, hogy a Rákóczy-korszak egy kimagasló alakja: rokonom Ocskay László lehetett ugyan kalandvágyó, tán csapodár, de nem hitvány áruló.

Ne felejtsék, hogy csak egyetlenegy ember volt teljesen tiszta és macula nélkül, ki önzéstelen homlokkal üdvözölte élete kelő napját és ugyanígy maradt a halál

Digitized by Google

perczében is! No de ezt az egyetlenegyet sok századok folyása alatt rettenetes kín-szenvedései után — Isten fia gyanánt imádja a keresztény világ.

Szegény László! bölcsődnél kezdem és kisérlek a meg nem érdemelt vérpadig.

Digitized by Google

OCSKÓI- FELSŐ-DUBOVÁNYI-ABA-LEHOTAI OCSKAY CSALÁD.

Atilla halála után, midőn fiai viszálykodása, részint az alávetett népek szövetkezése folytán Atilla birodalma megszűnt, akkor tudvalevőleg egyik részük Erdélybe vonult és ott a havasok között kerestek és találtak menhelyet.

Ezeknek egyik vezére: Moghur, Árpád honfoglalása idejében a rokon magyarokkal egyesülvén, Huba vezér alatt Nyitra várát és a Vág és Morva közti területet segített elfoglalni, megtartván magának «ex prima Regni occupatione», a Vág viz mentén fekvő, most is Luhi-nak (luhi-posványság) nevezett rónaságot az azzal határos bükkfa erdőséggel együtt (tótul: dubovi haj) nevezvén magát az occupált rónaság után: Moghur de Luchung-nak, míg

Digitized by Google

a nyitrai püspökség XI. századbani alapítása alkalmakor a Luhi nevü rónaság (jelenleg vogyeradi pusztának nevezve) az említett püspökségnek átengedtetett, mert tudvalevőleg: egyéni birtok sz. Istvánig nem létezett a magyar hazában.

Moghur de Luchung-nak két fia: Lestár és Alár csatasíkon lelték halálukat és harmadik fia: Budur lőn a család fentartója. Ez a Budur a dombos és erdős vidéket tulajdonkint megtartva (tótul: dubovi haj), Aba Samu pártján Péter király ellen harczolt, a Dudvág mellett várat építtetett, nevezvén magát de Dubovány; így keletkezett Felső-Dubovány községe.

Ezen Budur Atillának Elach fiától származtatta le őseit. Ivinavich József kir. táblai jegyző előtt az Ocskay család 1796 január 10-én több régi okmányt mutatott elő, melyekben hivatkozás történt Budur imént említett leszármazására. A kezemben levő okmány így hangzik: Comes Budur A. 1059. Elachi fillii Ettele seu Attila per gradus propositos semet successorem esse declarat. Hoc Genealogia in Præsen-

Digitized by Google

tia mea ex originalibus Documentis per Familiam Ocskay penes regestrationem Documentorum elaboratam esse fide digne testor». Felső-Dubovány die 10. Januarii 1796. Josephus Ivinavich Tabulae Regiæ Juratus Notarius.

Ocskó és Aba-Lehota donationalis uton jutott Budur ivadékainak birtokába.

Ocskay Miklós 1210-ben benépesítette Ocskót, hol a jelen sorok irója született.

Ocskay Imre 1379-dik esztendőben kieszközölte, hogy «Ocskó», Dubovány és Tyapkó mindenkor az «Ocskay» család férfiágának maradjon és a leányágnak csak a quartalitium fizettessék ki. Ugyancsak ő nyerte «Ocskóra» és Duboványra nézve a pallos jogot.

(Ocskay Irattár: Fasc. IV. Nr. 116 ad annum 1379.)

Ocskó azon kevés községeink egyike, melyek századokon át egy családnak birtokában voltak. Manap, midőn az újabbkori nemzetgazdászati irány az ősiség korlátait megtörte és a régi nemesi birtokokra az eladó czímet és bélyeget rásütötte,

Digitized by Google

valóban hazafias érdemül tekinthető, ha valamely család, őseinek vagyonát és régi bölcsőjét megőrizte.

Ilyen családok közé tartozik az Ocskay-család, és az ország legrégibb családjaival állott rokonságban, példának okáért: Ocskay Gáspár I. fia, Ferencznek a neje volt gróf Illésházy Zsófia, István neje volt: Bornemisza Katalin, János neje volt: Petróczy Éva; II. János neje volt: Balogh Katalin de Nebojsza, János neje volt: Ruffy Klára; I. Ferencznek neje volt: Surányi Ágota; báró Ocskay Ferencz neje volt: báró Szeldern Sarolta; Eleknek neje volt: Gyapay Zsófia; Mihálynak neje volt: báró Révay Teréz; Gábor felesége volt: Baross Erzsi; Rezsőnek a neje volt Benyovszky Zsófia grófnő; István neje volt: Jankovics Mária; II. Lászlónak neje volt: Frideczky Mária; báró Ocskay Júlia Rudnay Józsefnek lett a neje és így jutott rokonságba Rohonczy Ignácz udvari tanácsossal. Cseklész (most az Eszterházy) azelőtt az Ocskay családé volt; I. Ocskay Endre, Ulászló királytól nyerte adomány-

Digitized by Google

ként. Ocskay Magdolnával kapta Eszterházy Cseklészt, kinek ez utóbbi a felesége volt.

Az Ocskay család czímere és színei. Színei: piros és kék; czímere: a paizs kék udvarában három halom közt menő medve, fölötte csillag, nap és hold ragyog. A három halom jelzi Budur család ősi birtokát: Ocskót, Felső-Duboványt és Aba-Lehotát; a medve jelképezi e három birtok egykori és egyedüli lakóját, a csillag, hold és nap pedig, hogy ragyogjon éjjel-nappal a család és három ősrégi birtoka felett.

A paizs fölötti sisak koronájából szintén medve emelkedik ki, első jobb lábával zöld ágat tartva, két piros és egy kék rózsával. A sisak koronájából kiemelkedő medve jelképezi, hogy a czímer tulajdonosa mindenkor kész megvédeni a hazát és a koronát; a jobb lábával tartott rózsaág pedig azt, hogy a család virágozzék a haza dicsőségének terjesztésére és a koronás király jogainak védelmére.

— — — — — — — — — —

Digitized by Google

Ocskay Kristófnak két fia született, még pedig Ferencz, kinek neje Fölemóly Krisztina volt, a másik fia László vala.

Tehát Ocskay László testvéröcscse Ocskay Ferencz és nem Ocskay Sándor volt. Utóbbi csak távolabbi rokonságban állott Ocskay Lászlóval, a mennyiben Sándor Ocskay László unokatestvérének: Ocskay János és Petróczy Évának volt a fia.

Az is mese, hogy Ocskay Lászlónak két fia lett volna és azok gyermekkorban haltak volna el. Ocskay Lászlónak Tisza Ilonával való házasságából csak egy figyermeke: János, született; az utóbbi elvette feleségül: Nevedy Juliát, kivel két figyermeket nemzett: Ignáczot és Károlyt. Gróf Benyovszky, Madagaskar királya volt unokatestvérük. Ez tájékozásul azért, mert minden, Ocskay László felőli munkában Ocskay Sándor, az úgynevezett «kis Ocskay», mint László testvéröcscse szerepel.

A XVII. század hiányos anyakönyvvezetése miatt a hó és napot nem tudom megjelölni, mint biztos tényt tudom azonban felemlíteni, hogy Ocskay Kristóf és neje,

Digitized by Google

Fitter Éva 1665-ik évben Ocskón örvendeztek ifjabb fiuk születésének, kit «László» névre kereszteltek.

A csinos, okos gyermek szépen fejlődött. Mint Nyitramegye valamennyi jobb családja, Kristóf a fiút a nagyszombati jezsuitáknál neveltette, hol a gyermekifjú nagy buzgalom és tudnivágygyal szívta magába a szó- és irásban előadott tudományt. A híres collegiumban maradt az ifjú 1680-ig, mely évben anyja meghalt. A két szülő közül elköltözvén az, ki szelidség, gyöngédséget volt hivatva gyakorolni az élénk ifjúra, László a pezsgő vér szavára hajtva, már zsenge korban a Thököly-mozgalmakban, még pedig 1685 augusztus hóban az esztergomi és 1690 augusztusban Zernyestnél vívott csatában, hol Heiszter generális fogságba jutott, vett részt.

A Thököly-mozgalmak alkalmával lejutván egész Biharmegyéig, itt a Tisza-család egy bájos tagjával megismerkedett; a délczeg leventét hamar megkedvelte a leány: Tisza Ilona, és a két család egyenlő rangú

Digitized by Google

lévén, az ismeretségből házasság lett. Ocskay liberálizmusára vall, hogy az akkori szigorú felfogások daczára, római katholikus létére a nő eltérő vallásában nem látott gátot a frigykötésre nézve.

A házasság és a szerelem a harczvágyat nem csitították el benne, legalább ezt hitték a császáriak, kik a fiatal, de vitéz Thököly-harczost óhajtották a császári katonaságba besorozni.

Ugyanis ez időben felállíttattak és vitettek ki a Rajnához XIV. Lajos ellen, a spanyol örökösödési háború kitörése folytán szervezett új magyar ezredek és az erdők országszerte tele voltak bujdosókkal, kik a magyar érdek elleni háborúba, úgyszólván mészárszékre hurczoltatás elől menekültek.

Ocskay László kebelbarátjával, Majos Jánossal — Rákóczy későbbi ezredesével — egyetemben bújdostak, de körülfogatván, Majosnak sikerült megszöknie, de Ocskay László elfogatván, hamarosan besorozták. Itt ismerkedett meg gróf tábornokának tündöklő szépségű nejével.

Digitized by Google

Ez a nő Ocskay László eddigi boldog házas életének megrontója lőn. Erős legyen, ki szembe tudjon szállni a nő hatalmával, furfangjával.

Hódítóbb ő minden fegyvernél, veszedelmesebb az indiai méregfa árnyékánál. *Gyönge bár ő, de mégis erős!* Számtalan alakban jelentkezik, számtalan ajtón zörget be és erős legyen annak a férfiúnak az akarata, a melyen rést ne tudjon ő ütni.

Ha nagyravágyás lakozik benned? ő megnyitja lelked titkos zárját és megmutatja neked a rejtelmes utakat, melyek a dicsőséghez vezetnek; fáradt és csüggeteg vagy? ő vigaszt hord kebelében. Elbuktál? ő fel tud emelni, érzékeid csalódásával diadallá aranyozza kudarczaidat; és mialatt ezeket cselekszi, megcsal, titkos czélra tör, a melyhez semmi részed nincsen! röviden szólva: e nő megszerette Ocskayt és gyilkos árnyékává vált; szerelmi kötelékbe lépett vele Ocskay, a melyből többé kibontakozni nem volt képes. Ugyanezen ezredben vele szolgált sógora:

Digitized by Google

Tisza, rájött e viszonyra, melynek folytatását — nővére érdekében — meg akarta akadályozni. Midőn Ocskay hajtott tulajdon sógora becsületes intő szavára, a grófné az ügy planirozása ürügye alatt légyottra rendelte Tiszát és titokban akként rendezkedett, hogy Ocskay megtudja a légyott színhelyét és állítólagos vetélytársa nevét. A két férfi ott találkozván, párbaj volt a féknélküli összekoczczanásnak a vége, melyben László Tisza sógorát agyonlőtte, Tisza golyója pedig Ocskay bal fülét hasította ketté.

E rettenetes párbaj után, a grófné segítségével, sikerült Ocskaynak elmenekülnie Temesvárra, hol török uralom és oltalomra talált, mert a párbajra akkori időben halálbüntetés volt szabva. Ott maradt mindaddig, míg sógora, cseklészi Eszterházy János és ennek neje: Ocskay Magdolna, királyi kegyelmet eszközöltek számára, gróf Pálffy János és a szép, a császári udvarnál nagyon beczézett, a császár által feltünően kitüntetett grófnő közvetítése mellett.

Ocskay, külön felment Bécsbe, szemé-

Digitized by Google

lyesen megköszönni a grófné jóindulatát, ki — állítólag — az udvarhölgyek között úgy tündöklött, mint a sárguló kalász közt a — búzavirág.

Ocskay akkor abban a stádiumban volt, hogy maga sem tudta, mily mértékben foglalkoznak mindennapi eszméi e nővel, vagy hogy annak személyisége mily tökéletesen befolyásolja őt. Csak azzal volt tisztában, hogy társasága reá nézve kellemes és azért felrándulván Bécsbe és a grófné előtt mélyen meghajtva magát:

— Mivel köszönjem meg jóindulatát? — kérdé Ocskay.

Ekkor a nő, mint a hogy a kúszó növény indája hajlik, ha a parázs érinti: odasimult Ocskayhoz és ajka hosszú csókban nyomódott az övére.

— Semmivel! Köszönet nem kell, hisz látása már köszönetre méltó ajándék! — volt a lehelletszerű válasz.

Ocskaynak úgy rémlett, mintha vakító világosság czikáznék át az égen. Füle csengett és keze belemélyedt a nő feléje hajolt arany hajába, melynek sárga

Digitized by Google

selymes hullámai mint tűztenger omlottak végig.

Nyomasztó csend lebegett felettük. Semmi külső nesz, sem hang, sem lépés nem hallatszott, a mely eszökbe juttatta volna Tiszát átlőtt mellel, mely figyelmeztette volna őket, hogy nem magok vannak a földön, hogy számolniok kell a világ elveivel, törvényeivel, szokásaival, hogy van egy jó feleség, egy derék férj, a kik bíznak az ő hűségükben.

Ocskay nem látott mást, csak a lángot, mely az asszony szeméből kicsapott, érezte a csókokat, melyek ajakán fakadtak és átfogták egész valóját . . .

E csókkal Ocskay árulóvá vált; csakhogy vele nem a hazáját, hanem Tisza Ilonát árulta el és ennek Ocskay kifejezést is adott «Egyetlen bűnöm» 1709 november 6-ikán írt költeményében.

Ocskay tehát kegyelmet kapott. Szuronyos egy kegy volt! Megint csak békóban volt a nyakas férfiú, mert a kegyelem főfeltétele az volt, hogy mint hadnagy, a Pálffy-huszárezredbe lépjen, azaz: a lán-

Digitized by Google

czokat most már nem gyalogosan, hanem lóháton viselje. Éppen a spanyol örökösödési háború dühöngött akkor és László ezrede parancsot kapva az indulásra, kénytelen volt idegen érdekek védelmére ezredével a Rajnához menni, odahagyva szülőföldjét, feleségét és egyetlen gyermekét; azt a helyet, melyen felnövekedett, melyben ősei tetemei porladoztak, a falut kis templomával és mindazokkal a szokásokkal, melyek fiatal szivében fejlődtek.

Ott találkozott báró Palocsay Györgygyel, Károlyi közeli rokonával, ki később Rákóczy vezénylő tábornoka lett és csak a szatmári béke után, Munkács őrségével tette le fegyverét és 1711-ben nőül vette régi imádottját: a vak Bottyán tábornok ifjú özvegyét, gróf Forgách Juliát.

Báró Palocsay György akkor huszárkapitány volt a császár seregében. Ocskay megismerkedvén Palocsayval, szoros barátsági kötelékbe lépett vele és kenyérbajtársa lett.

Mind a kettőnek vére följajdult a kényszer ellen és mivel erély és bátorság ren-

Digitized by Google

desen a végzet jóindulatával járnak, mind a kettő faképnél hagyta ezredét, *báró Palocsay egész Németországot bebarangolva haza szökött ezredétől*, ellenben Ocskay, hosszas bujdosás után, franczia földre lépett.

A kalandok, túlmerész álmok földje volt ez, a hol a rendkívüliség virága virít. A szép férfiúnak sikerült a királyi testőrségbe hadnagyi ranggal lépni, hol a szolgálat jóval különbözött attól, melyet eddig ismert.

A franczia katona művelt, finom, nyájas udvaroncz volt, nemcsak durva hadfi. László homloka körül egyszerre az a levegő lengett, melyet lelke eddig csak sejtett. Jelleme mellett szól, hogy a könnyü örömek földje csak vonzotta, de nem bilincselte magához, mert mihelyt a hadügy, haditudományt (mi hazánkban akkortájt még kezdetleges fogalom volt) elsajátította, visszasietett hazájába.

Itt az izgatottság tetőfokát érte: a felháborodás általános volt; a nemzet jogain nemcsak a gyengébb ágakat nyesték, de

Digitized by Google

megtámadták magát a törzsököt is. Bercsényi, valamint Rákóczy Lengyelországban kerestek és találtak menedéket, míg idehaza kisebb-nagyobb pártvezérek remélték, várták, hívták a forradalom véres angyalát. A kies Vágvölgyben Ocskay László vitte a — zászlót, bátorítva a nemzetieket szóval és tettel. Itt rábukkant Ocskay László a régi bajtársára: Majos Jánosra és mivel az országban járó-kelő elégedetlen csapatok, kik kuruczoknak nevezték magukat, felszólították Rákóczyt, hogy vegye át felettük a vezérletet, Ocskay László egy kisebb csapatot összegyűjtve, annak élére állította régi bujdosótársát: Majos Jánost, meghagyván neki, hogy gyors menetekben iparkodjék Rákóczyhoz csatlakozni, míg ő neki sikerül egy nagyobb sereget toborzani.

Minthogy Rákóczyra kimondták a jószágvesztés büntetését, ez elhatározván magát jó- és balsorsra bejött Magyarországra, és átvéve a személye körül gyűlt sereg vezérletét, a nemzethez szóló és 1703-ban Zavadkán keltezett felhívásával (lásd Fesz-

Digitized by Google

ler: Magyarország története. IX. kötet 503. oldal) kimondta az ország függetlenségét.

Rákóczy — míg Ocskay hozzá nem csatlakozott — kevés szerencsével kezdte meg vezéri működését, mert fővezére, Bercsényi, meglepette magát Nigrelli császári hadvezértől, a ki 3000 főből álló gyakorlatlan hadseregét teljesen szétverte.

Ungvárról egy Montecuccoli vasasezred érkezett a Szerednye és Sz.-Miklós táján táborba szállott Rákóczy serege ellen, mire Rákóczy seregét gyorsan összegyűjtve, Munkács várában foglalt állást.

Montecuccoli-ezred egyik kapitánya, bizonyos gróf Quirini esküt tett, hogy Rákóczy szivét kardja hegyén hozza Nigrelli tábornoknak Kassára.

A váracskák ostromlásához nem volt hozzászokva a kuruczság; húzódott a víárkok ásatásától, rettegve a várbeliek ágyúitól.

Midőn gróf Quirini látta, hogy milyen fegyelmezetlen, golyót nem álló néppel van dolga, nevetve fordult alantas tiszt-

Digitized by Google

jeihez ezekkel a szavakkal: «No, ez egy páratlan szép nyúlvadászat lesz!» és megsarkantyúzva lovát, századával egyenesen Rákóczynak rontott, kinek kisérete, Majos János és annak kis csapata kivételével, megszökött.

Gróf Quirini forgószélként neki ment Rákóczynak, kinek lova elesett, és míg egyik tiszttársa Rákóczy karját fogta, addig Quirini egy irtózatos vágásra emelte kardját. Rákóczy élete egy hajszálon függött! E pillanatban Majos János az egyik tisztet, ki Rákóczy után mert nyúlni, lelőtte; e szavakkal: «Jesus-Maria, ich bin getroffen!» Munkács városa utczájának porába hullott lováról és Majos a másik másodperczben zsinegen lógó rozsdás hüvelyéből kirántotta kardját és kevésre rá szemtől-szembe állott gróf Quirini vasas kapitánynyal.

Majos villogó szemmel végigmérte vasba burkolt ellenfelét és rikácsoló hangon odaordított neki: «Te sem hozod a fejedelmem szivét kardod élén többé Kassára!» és a következő pillanatban kettéhasított

Digitized by Google

koponyával gróf Quirini kapitány holtan lebukott a földre. (Lásd Mémoires du Prince Rákóczy p. 17. és 18.) «... Majos tomba sur le Capitaine, qui s'etoit vanté le soir d'auparavant de rapporter mon cœur enfilé sur son épée, et le tua stb. stb.».

(A bécsi kanczellária 10,000 frtot igért, ha Rákóczyt élve, 6000 frtot pedig, ki fejét neki beszolgáltatja: lásd Fessler, Magyarország Története. IX. köt. 498. oldal.)

Míg ez Munkács alatt történt és Ocskay társa: Majos János a labanczok hadát puszta megjelenésével halálra rémítette, addig Ocskay László már egy jól fegyelmezett nagy csapat vezére volt: az őrvistyei, borii, verbói, csejthei, galgóczi, vág-ujhelyi, miavai, szeniczi, galanthai és szeredi nemesek mind köréje gyűltek. A fegyvergyakorlatok naponta folytak a posványos erdőkben, úgy hogy kész kis ármádia állt készen, midőn Rákóczy hivó szózata: «Recrudescunt inclitæ gentis hungaræ vulnera» — Nyitrára jutott.

E harczi riadóra Ocskay László lelke meglelte a helyes utat, hisz egész lénye

Digitized by Google

szabadságra termett. Az egész megye követte a daliát s midőn Bercsényi tulajdonát képező Brunócz várából a német őrséget kiverte és e várat első poziczióként fegyelmezett fegyvereseivel kézre kerítě, ezen első hadtette után 2800-ra menő seregével Rákóczy elébe sietett, nemsokára Nyitrán termett és Bercsényi hadaival egyesülvén elfoglalta Nyitrát, meg Lévát.

Csak annyiban tekint Clio komoly szeme e sorokra, a mennyiben befolyást gyakorol a kurucz vezér életére; hisz elmondhatni róla, hogy daczczal, életmegvetéssel és vérrel beírta nevét a hazai történelem szentelt lapjaira, hogy szépen írta-e vagy rútul, ez felfogás dolga!

Talán, ha a fejedelem közvetlen közelében maradt, vele bújdosik el, de ő lángelméjével mindig mellőztetett és balsorsában utóbb látni vélte a szerinte helyesebb utat.

Ocskay László azon emberek közé tartozott, kik ha elindulnak egy bizonyos eszmének útján, fanatikusan vad elszánt-

Digitized by Google

sággal törtetnek tovább rajta és akkor se veszedelem, se támadás, se gyanúsítás, se rágalom nem riasztja őket útjokban. Ez a fő jellemvonása a most élő Ocskay család minden tagjának.

Ocskay László minden gondolata, bátor szivének minden lüktetése, minden érzelme, egész élettörekvése egy csúcspontba gyűlt össze: fölvirágoztatni azt a szent ügyet, melynek szolgálatába szegődött. Már most nagyon természetes, hogy ha ilyen jellemek, a melyek összes egyéni és lelki súlyukat csakis egy, de csakis egy czél elérése érdekében összpontosítják, az ilyen jellemek rendesen erőszakosak, mi által rengeteg számú ellenségük támad; de az ilyen jellemek nemcsak erőszakosak, de sőt a legvakmerőbb és legelszántabb tettre is képesek, ha látják, hogy a maguk elé tűzött szent czél elérése, melynek érdekében ők zászlót bontottak, veszélyeztetve van, közönségesen és korlátoltan gondolkozó, nem nagy stylű, nem nagy conczepczióju egyének félszeg eljárása által. Magam is gondolkozom így!

Digitized by Google

Széles e hazában mindenki bámulta nagy esze miatt, páratlan bátorsága pedig mindenkit elkápráztatott; hisz ha nem birt volna e két tulajdonsággal, nem kábíthatta volna el annyira az asszonynépet, mely Ocskayért úgyszólván rajongott. Beszélt magyarul, németül, tótul, latinul, olaszul francziául és nagy elmebeli tehetsége tetejében nagyon szép férfiú is volt. Kivételes kvalitásának tudatában, eszmecserézése akár fel-, akár lefelé ha nyájas és udvarias is, de mindig a leereszkedés formájába volt burkolva: hisz körülötte szellem tekintetében és hősiességet illetőleg egyensúlyú ember nem volt.

Mindez sok irigyet szerzett neki, midőn azonban számtalan csatákból rendesen mint győztes kikerült, midőn a néphit ráfogta, hogy golyóálló, midőn széles e hazában elnevezték Rákóczy villámának, a tűz fejedelmének, midőn nevét és hadi tetteit dicsőitő emlékekbe kezdte foglalni a nép, nagyon természetes, hogy az irigyekből ellenségek, többnyire lappangó, vele szembeszállani nem merő ellenségek támadtak,

Digitized by Google

köztük nevezetesen a fővezér, Rákóczy barátja és tanácsadója maga: Bercsényi Miklós, ki megesküdött, hogy míg ő él, Ocskayból nem lesz generális.

Nagyajtay Cserey Mihály, a székely Háromszék kormányzója, megírta Erdély történelmét I. Apaffy Mihálytól kezdődőleg 1712-ig.

Ez a kiváló tudós, ki Bercsényit nagyon jól ismerte, felőle a következőket irta:

«Ez a Bercsényi Miklós egy büszke, nagyon önhitt ember volt, kinek előde Marosszéken elkövetett gyilkosság végett Magyarországba szökött». (Lásd Cserey Mihály kéziratának 285-ik oldal.)

Már most Bercsényi abban a véleményben élt, hogy mindazt, a mit ő helyesnek, jónak és természetesnek tart, más is annak tartsa. Legfőbb ambicziója volt, hogy félelmes legyen, sőt a fejedelmet is kitöréseivel tartotta sakkban; éles nyelvével, szatirizáló, kigúnyoló és csipkedő természetével számtalan ellenséget szerzett magának és Ocskayt ismételten megsértette.

Bercsényi egy hosszú politikai pályát

Digitized by Google

futott meg, de úgy ebben, mint a főhadvezetőségben mélyebb nyomokat nem tudott hagyni.

Mivel Rákóczy kebelbarátja és legintimebb társa volt, ez szülte benne azt a fölény-érzetet, mely átment a prepotencziába: ez oltotta beléje azt a modort, melylyel barátokat ugyan nem, de csak ellenségeket szerzett magának. A ki akart valami lenni, csak Bercsényi révén érhette azt el, hisz midőn Nigrelli császári tábornok halála után Károlyi Sándor elhatározta, hogy labanczból kurucz lesz és Rákóczyhoz szegődik, tényleg Tokaj alatt hozzá csatlakozván, utóbbi kinevezte őt *Bercsény tanácsára* tábornokká. (Lásd Fessler Magyarország történelme IX. kötet 508. oldal.)

Bercsényi a hadviselésben nem volt jártas; nagyobb csapatokat ő vezetni nem tudott, hisz maga Rákóczy kétségbe esett, midőn a gyermekes előkészületeket látta, melyeket Bercsényi tett, hogy Tokaj várát elfoglalhassa. (Lásd Fessler Magyarország történelme IX. kötet 509. old.)

Digitized by Google

Pedig becsületességben, kitartásban és leginkább hazaszeretetben senki Bercsényit felül nem multa, de haragra lobbanó, szenvedélyes természeténél fogva maga Rákóczy, mihelyest valami fontosabbat óhajtott vagy tervezett keresztülvinni, Bercsényi mindig valahová követként küldetett.

Bercsényi volt Ocskay László állandó antagonistája. Mindezt Ocskay nagyon jól tudta, de nem törődött vele, hisz ő seregével jóformán önállóan operált és többnyire felső Magyarország szélén, a német császári sereg ellen harczolt, Ausztriát és Morvaországot pusztítva, honnan dús zsákmányt hozott marha és gabonában, melyet mind a haza oltárára rakott, a mennyiben a Wallensteini felfogást követte, mely szerint a háború kell, hogy táplálja a háborút.

Nem tiszta, de kimenthető nézet ez, mikor senki sem akadt, ki rendesen fizette volna a katonaság zsoldját; harczosainak száma akkor pedig már 6000 gyalogosból és 3200 lovasból állt.

Digitized by Google

Nagyobbára csupa tót; hisz e szerény, nélkülözésekhez és nehéz munkához hozzászokott, bátor, engedelmes és hű kárpáti tót nép, a magyarnak legodaadóbb bajtársa, ellentétben a ráczokkal, oláhokkal és horvátokkal, mindig a magyarokkal tartott és készségesen sorakozott Ocskay felhivására a kurucz zászlók alá. Voltak ott tót lovasai a Vágvölgy vidékéről; gyalog bocskorosai (úgynevezett tót hajdúk) Trencsén, Liptó, Turócz és Árva megyéből, végre a legbátrabb és leggyorsabban mozgó katonái a «Zahorecz» Prasnik, Verbó, Miava, Brezova, Ó-Tura és Krajna tájékáról való hegyi lakók, kitünő czéllövők, híres orvvadászok, kik ölnyi magas termetükkel, az őskor rustikus alakjaira emlékeztetik az embert. Ezek tízével hosszú társzekereken foglaltak helyet és a lovassággal versenyt vágtatva, mihelyest a harcz megkezdődött, leugrottak a társzekerekről és azokat mozgó sánczként maguk elé helyezve, iszonyú golyózáporral fogadták az ellenséget.

E nép romlatlan, tiszta, mértékletes, szorgalmas és kitartó. Fehér arczbőrrel, szőke

Digitized by Google

hajjal, kék szemmel; szép, termetes faj, kidomborodott mell- és tagbaszakadt csontszerkezettel. Maga építi kunyhóját; szobaberendezése, a szekér, eke, lábbelije keze munkája mind, sőt még a ruházathoz szükséges kelmét is maga szövi.

«Az élet töviseiből a megelégedés rózsái fognak teremni majdan, hogy virágösvényen haladjanak, ittlétük alatt, azok, kik hazájukat szeretve és annak védelme érdekében a függetlenséget és a szabadságot jelző kurucz zászlók alá sorakoznak» — mondá proklamácziójában Ocskay László.

A hol e nép lakik, mostoha ott a föld, de díszes minden virág és illatos még a kövekre tapadó zuzmó is.

Égig nyúló hegyek mindenütt; a völgyben pedig apró patakok, melyek kövein ugrál a billegető, dalol az alpesi fülemile, szökdécsel kavicsról-kavicsra a vízi rigó.

Békés, egyhangú énekhangok hatolnak egy ártatlan, de munkás nép ajkairól, itt a mennybolt közvetlen szomszédságában az ég felé.

És midőn Ocskay László megjelent Rá-

Digitized by Google

kóczy zászlajával, a hegyek szegény tót fia otthagyta sziklaövezte völgyeit, tiszta kunyhócskáját, hogy kövesse Ocskay hivását, hogy segítse egy rettenetes élet-halálharczban, legnehezebb órája, legfeketébb perczében hűen és odaadóan a magyar testvért.

A kis Kárpátok óriási hegylánczolat legmagasabb csúcsáról a «Javoriná»-ról belátni a keskeny, cserefödte völgyeket; mindezekben hangyabolyként nyüzsgött az embertömeg; sortüzek lettek gyújtva a hegyormokon, melyek mindmegannyi odavarázsolt csillag égő szózattal hivta segítségül a hegyek szegény, de a fukar anyafölddel való küzdelemben edzve felcseperedett fiát, a magyar testvérrel együtt vívandó vállvetett harczra a némettel szemben.

A különféle fegyverzeten, melyek közül a lovassággal szemben a legborzasztóbb volt az egyenesre vert kasza, mely egyetlenegy suhintásra vajként levágta a támadó lovas lovának a lábait: e fegyverzetek aczélpengéin visszaverődött a fel-

Digitized by Google

bukkanó nap aranyos sugara; a fegyveres tömeg hullámzik, ajkuk megnyílik és dalra gyújt: le a kalappal, hallható lesz a magyar hazát dicsőítő «Szózat» tótul, visszhangja pedig vésztjóslóan elhangzik a Kárpátok erdős hegyei, sziklás bérczei közt:

«Žije Magyar krajni tejtó uherskej
A žit bude vlasti svojej Arpadskej
Mlčte aj vi s'usedovje pratelje
Vlast nam dali, starich otcov Bohovje.

Sto tisice kere vjedol Dsingiskan
Zmisli — jak aj štraslivi Soliman
Bar sa jeich dive vojska tu stekali
Peknu časku Uhrov nas tu nehali.

Mame vino, a zlato, stribló kopame
Z'massom, chlebom pol Europi chovame,
Nech nas len reč, ani vira ne mami,
Od otroctva a od nemca śak Boch nas obrani.

(Hevenyészett fordítása.)

Él a magyar dicső és szép hazában
És élni fog Árpád e szent honában,
Némuljatok ti szomszédok, tót rokonok,
Hazát adtak nekünk csak az — Árpádok.

Százezereket vezérelt Dsingiskán,
Ugyanannyit a vérszomjas Szolimán,
S bár ezek minálunk itt gyilkoltak,
Hű magyar fajt kiirtani nem tudtak.

Digitized by Google

Van borunk, meg ezüstünk és aranyunk,
Kenyér, hússal fél Európát mi tartjuk,
Csak *nyelv és hit miatt viszály ne* legyen,
Rabságtól és némettől megóv minket az — Isten.

Megjelent a nép bálványa, Ocskay László, fekete arab ménen lovagolva, skarlát dolmányban, égszínkék nadrágban, zöld szatytyán csizmában, arany sarkantyúval, arany tarsoly az oldalán, a vállán pedig széles arany csattokkal fehér medvekaczagány, a fején pedig az akkori időben szokásos kalpag volt.

Rövid parancsszavak következtek, a nép csapatokra lett osztva, minden csapat élére egy bocskoros nemes állíttatott; vér a nép véréből volt ez, ki köztük élt, köztük házasodott, a nép ruházatát viselte és arra való volt, hogy a vezér lelke tüzével meggyújtsa a nép lelkét, beléje öntse gondolatait, érzelmeit.

Az úri nemes a bocskoros nemest *még diák koromban* is csak «pan brat» testvér uramnak szólította s noha csakis tótul beszélt, tótnak őt nevezni nagyobb sértésnek vette, mintha czigány jelzéssel illették volna.

Digitized by Google

A nép közül való azon legény, ki hűen és gyorsan nem teljesítette a kiadott rendeleteket, az «Hanák»-nak lett declarálva (morva-cseh); ez volt a legrettenetesebb csúfnév, mely generácziókon keresztül a legény családján száradt.

Beh könnyű szerrel lehetett volna e népet, mely magyar testvérével gondolkodási módban oly annyira összeforrt, még 20—30 évvel ezelőtt megmagyarosítani; de hazánk ügyeinek irányadói ezt elmulasztották és most már ezt jóvátenni lehetetlen, mert a régi nemesi családok, melyekhez e nép tradiczionaliter ragaszkodott és szellemi vezetőjük volt — kipusztultak; a vezetést átvették a hegyeken át odasereglett morvák és csehek, valamint az evangelikus lelkészek és tanítók és ennek folytán tiszta választások esetén öt évről öt évre minden parlamenti cziklus után több és több nemzetiségi fog bekerülni a parlamentbe.

Hogy mennyire ki volt fejlődve a magyar szellem e népben, bizonyságul szolgál a következő kurucz dal:

Digitized by Google

Nem tudok in semmi tótul,
Mert én magyar szom,[1]
Ha megtudni akarjátok
Orvistyében lakom.

Hej! mikor in kurucz voltam
Rákóczy vojnában,[2]
Konát, kravát, svinát, volát
Seljakoktul bráltam.[3]

Seljákoktul, zemanoktúl[4]
A sok pínz elvettem,
Ha nem adtak: a sok strelát[5]
Magyarul mondottam.

Az gajdával, az huszlával[6]
Uliczában[7] jártunk,
Holubkákat[8] csókolgattuk,
Magyarul spivaltunk.[9]

Ocskayt véghetetlenül szerették harczosai és a nép lelke egész melegével ragaszkodott hozzá; hisz a kurucz világ leghíre-

1 Szom, magyarul: «vagyok».
2 Harczaiban.
3 Lovat, tehenet, sertést, ökröt, parasztoktól szedtem.
4 Parasztoktól, nemesektől.
5 Teringettét.
6 Dudával és hegedűvel.
7 Utczákban.
8 Galambokat.
9 Énekeltünk.

Digitized by Google

sebb költészeti maradványa: a Kárpátoktól az Adriáig ismert Rákóczy-nóta hősként emlegeti nevét:

Jaj Rákóczy, Bercsényi,
Vitéz magyarok vezéri,
Bezerédy!
Hová lettek magyar népnek
Élő tüköri,
Nemzetünk hírszerzői
Fényes csillagi
Ocskay?
Az ellenség mindenfelől
Őket emészti,
Űzi, kergeti,
Búval epeszti,
Közénkben sem ereszti.

— — — — — — — — — —

E híres nóta e vidéken keletkezett, a mennyiben Pöstyén mellett a Nyitramegyében fekvő Brunócz várában tartá esküvőjét gróf Bercsényi Miklós Draskóczy özvegyével: Petróczy Amadillal és itten szavalta legelőször Bohus jezsuita a Rákóczy nótát. Bohus Vágújhelyen született és e nóta szerzője volt.

Tüneményszerű alak volt Ocskay László a legyőzött, félművelt Magyarország föld-

Digitized by Google

jén, hol vitézségével a nyers erőnek, szellemével a tanultabb elemeknek imponált. A felvidéki tót még ma is, midőn kapálgat a sovány anyaföldön, méla dalra gyújt, és a nótából a «László» neve szól.

A fess és dicső vezér, ki 100 meg 100 csatában győzött, a pezsgő vérű dalia, kinek asszony nem tudott ellentállani, bele került a felvidék népének nótáiba. Abba, a melyet marokszedő leányok még most is dalolnak és szénagyűjtés közben énekelnek. Abba, a melyet aratás alkalmával, télen a fonóban és a verekedő legények a korcsmában vagy a katonasághoz való bevonuláskor még ma is dalolnak.

A legismeretesebbek a következők:

Pri Ocskay — ovskej brane
Stoja kone vrane
Budu sedat nane
Ti kuruczi švarne.

Ked nakone zme sedali
Na boha zme volali
Bože nám pomahaj
Našem bojuvani.

Digitized by Google

Bože nám pomahaj
Panenko Mária
Abi len vihrala
Uherska Krajina!

(Hevenyészett fordítása.)

Ocskay vára kapujánál
Készen állnak fürge lovak,
Hogy csatába induljanak,
Nyalka kurucz, szép legények.

Felpattantunk lovainkra,
Az Istenhez imádkoztunk,
Hogy e rettenetes harczban
Dicsőséggel meghalhassunk.

Mindenható segíts rajtunk
És te is szent szűz Mária,
Hogy diadalt arathasson
A szeretett magyar haza.

— — — — — — —

Ocskay, Ocskay,
Podme zas na nemci
A ti Ocskay-cska
Sedaj na konicska.

(Hevenyészett fordítása.)

Ocskay, Ocskay,
Gyerünk a németre
És te Ocskayné,
Ülj a — harczi ménre.

Digitized by Google

Tudvalevőleg Szomolánynál megverte Ocskay László Ritschan császári tábornokot.

Hogy mennyire él e szent nap a felvidéki tótság emlékében, bizonyítja a következő dal:

Ocskó-vskehó zámku brána visoka
Preletela ceznu huska divoká,
Nebola to húska, leš to ból huszár,
Na koni pribehol staboru Tatár
Novinu donesol velku veselu
Že vibili uhri nemcoch Smolenu
Ne bojte sa chlapci
Šak čvirigali vrabci
Ked sa Uher zvrtne
Devad nemcoch shltne.

(Hevenyészett fordítása.)

Az ocskói várnak nagy kapuja tárva,
Átrepült egy vadlúd, fehér volt a szárnya,
Nem volt az ludacska, hanem csinos gunár,
Megérkezett táborból lovon a hírthozó «Tatár»,
Nagy és szép örömhírt hozott Szomolányba,
A magyar a németet elagyabugyálta,
Rajta hát legények, mitse féljetek,
Csiri-csiripelnek ám a verebek,
Hogyha magyar sarkán egyet-kettőt fordul:
Kilencz német egyre más világba indul!

— — — — — — — — — — —

Digitized by Google

Kuruczok, kuruczok, hajh szegény kuruczok,
Be megsötétedett ti fényes napotok,
Oh gonosz szerencse, oh keserves óra,
Trencséni mezőnek vérrel borítója,
Sok ezren borultak ott önnön vérökben —
Mások tántorodtak régi hívségekben.
Labancz már Ocskay, sok vitéz hadnagyi
Átkozva siratják az ő labanczságát,
Nagy fekete hollók sűrűn szállдosának —
S ott környül kerengvén, ekkép károgálnak:
Kár, kár, kár, kár vala Ocskay Lászlónak
Ilyen nagy vitéznek lenni — árulónak!

A kurucz kor történetében jelentős szerep jutott Ocskay Lászlónak. Csodálattal függeszthetjük szemünket a Rákóczy-szabadságharcz e nagy alakjára, a kiben csak a hazaszeretet volt nagyobb a — bátorságnál.

A megilletődés mély érzése vesz erőt azon, a ki a fenti népdalokat olvassa; a legendák fényessége száll felénk e verssorokból, a melyek a felvidéki nép ajaka útján dalként szívünkhöz szólanak. Teljes nyolcz éven át tartott szabadságharczunk e hős alakjára immár rég letűnt idők köde borúl; nemes lelke belső életét tévesen megvilágító, eljárását és cselekedeteit pedig igaztalanúl kritizáló leirások közlése

Digitized by Google

folytán a romantika terére hurczolták a jelenkori közélet értékmérői, e — férfiút és olyan dolgokat imputálnak neki, melyeket soha el nem követett és hogy azokat de fakto el nem követte, bizonyítják az említett és fent közölt népdalok, melyek tradiczionaliter apáról fiúra szállva a nép ajakán maig is élnek.

Ritkán akad tükör, a mely Ocskay László igazi arczulatát oly élethiven mutatná meg, mint e nóták! Hisz e nóták szerzői bámulói voltak tüneményszerű szereplésének és későbbi tragikumának! Ocskay László *rendesen csak ott volt, a hol adni kellett, de a hol kapni lehetett, ott nem volt.* A kik átpártoltak, bőven lettek jutalmazva! Ha politikai előnyöket és anyagi hasznot akart volna huzni cselekedeteiből, akkor a késői nemzedék ama unokái, kiknek ősei Ocskay vezérlete alatt harczoltak, most a megváltozott, illetve tévedésbe ejtett korszellem áramlatával úszva, nem vennék Ocskay személyét hősként ajkukra.

— — — — — — — — — — — —

Digitized by Google

Mihelyest e nép hallotta a tárogató hangját, látta Ocskayt, ezer számra tódult Ocskay parancsnoksága alá, ki Rákóczy felhatalmazásával a kezében, hogy a mennyi katonát képes maga körül gyűjteni, azzal saját tetszése és belátása szerint indíthat hadjáratot a császár serege ellen. Ez a felhatalmazás irtózatosan kibővítette Ocskay hatáskörét és egy rettenetes fegyver volt ez oly elszánt, bátor és vakmerő ember kezében, mint a milyen «Ő» volt.

Embereit a német bőrén rendesen és dúsan fizette és mivel a tót rendkívül engedelmes és szófogadó, Ocskay által haditudományilag vezetve, begyakorolva és fegyelmezve, az ágyútekét nemcsak állták hidegvérrel, de sőt midőn a kartács hosszú utczákat vágott közöttük, nem törődve az elesettekkel, feltartóztathatlanul nyomultak előre, hisz halálbüntetés volt kimondva a — hátrálóra!

Nem volt az a helység, az a város Morvaországban és Ausztriában Bécsig terjedőleg, melynek kapuján Ocskay vakmerő serege szép illedelmesen bekopog-

Digitized by Google

tatva, vendégszeretetet nem kért és nagy hajlongások közepette a bebocsájtást nem nyerte volna; fegyveres ellentállás fegyverrel lett megtorolva és mindenütt a hadisarcz kivetve, gyorsan beszedve, a talált lábasjószág pedig elhajtva lett. Ocskay főgondja ilyen hadjáratok alkalmával leginkább oda irányult, hogy az ejtett zsákmányt, az összegyűjtött élelmi szert és lábasjószágot szerencsésen hazavihesse, mert ott sok éhes ember várt reá, valamint Pozsonyban ellátva a mészárosokat német marhával, Nagy-Szombaton, Vágújhelyen és Trencsénben eladott a zsákmányból annyit, a mennyi szükséges volt zsoldosai számára, a többit kapta a szegény nép, mely a császáriak gyakori beütése és hazánkban éveken át tartó garázdálkodása folytán koldussá lett. A német tartományok ostora lett Ocskay és azért a császár generálisai szigorú rendeletet vettek, a vakmerő Ocskaynak, ki háromízben döngette Bécs kapuját és a favorita-külváros sánczait egy ilyen kirándulás alkalmával el is merte foglalni, olyan

Digitized by Google

leczkét adni, mely örökre elvegye kedvét a császár fő- és székvárosát molesztálni; sőt egy izben Bécs városa főparancsnoka: Strassoldó, a Burgba rendeltetett és ott azt a parancsot vette, hogy a rendelkezésre álló összes és legkipróbáltabb csapatokkal vágja el Ocskay útját és ezen mesés vakmerőségű férget tiporja össze, mert a megrakott társzekerekkel és a requirált csordákkal a kuruczhad nem elég gyorsan végezheti visszavonulását.

Strassoldó ki is vonult egész haderejével és ennek tetejében még futárokat is küldött gróf Heiszter Sigbert tábornagyhoz, a Magyarországon levő császári hadak főparancsnokához, hogy siessen a szorongatott metropolis védelmére és csapataival fogja oldalt Rákóczy villámát, a tűz fejedelmét, — a pokol méhéből felhányt Ocskayt.

Ocskay előre küldte zsákmányát és féltett kincse védelmére maga kiállt a sikra, fedezendő a visszavonulást.

A Deutschmeister-ezreddel szemben felállította tót puskásait, a dragonyosok ellen

Digitized by Google

könnyű lovassága harczolt, a vasasok rohamát bocskorosai verték vissza az egyenesre vert kaszáikkal, míg a Zahoreczek társzekereiket maguk elé sánczként állítva, az ostromsisakos, muskétával és hosszú dárdával ellátott császári pánczélos gyalogságot tizedelték.

Míg Ocskay egy valóságos sírdombot emelt halottakból fegyveres népe körül, addig az előre küldött hajdúsága időt nyert a Morván átkelve Pozsonyig jutni.

Pozsonynál közvetlenül kezdődtek akkori időkben a rengeteg erdőségek, melyek Trencsén, Zsolna fel egészen Kassáig terjedtek. Az egész Vágvölgy egy nagy erdőség volt: mihelyest Ocskay ide jutott, verhették a bécsi urak bottal a nyomát. Nem volt tanácsos Ocskayt e titokzatos rengetegbe követni, hol ő korlátlan úr vala!

A sűrű falvak és a kisebb városkák az erdők rengetegében feküdtek; utakat létesített az — eső és fentartotta a jó Isten. A zápor egy mélyedést vájt az anyaföldbe, azon indult a gyalogos, később a lovas,

Digitized by Google

végre a szekeres és lett belőle főközlekedési út, mely esős időben járhatatlanná vált és a kocsit 10 pár ökör segítségével sem birták helyéből kimozdítani.

Egyik falu a másikkal ösvénynyel volt összekötve; szántás idejében egyik vagy másik lakós neki vágott toronyirányban a szomszéd helységnek, nyomában haladtak mások és lett belőle ösvény, összeköttetési út, mely minden évben változott. Senkinek nem jutott eszébe, szántásán keresztül a járást betiltani.

Hogy az ilyen utakon a közlekedés idegenekre nézve életveszélylyel és kimondhatatlan fáradtsággal járt, az nagyon természetes!

Még manapság is, midőn bérest vagy kocsist fogadok, környékbeli kell hogy legyen az illető, idegent nem használhatok. Valóságos Istenkisértés a lejtős, szakadékos, meredek utakon és keskeny csapásokon a betakarítás!

Jó és egészséges lovak, éles szem, vaskéz, nagy erő és testi ügyesség, nemkülönben aczélidegzet kell az ily munkához és

Digitized by Google

akárhányszor megtörténik, hogy egy kis vigyázatlanság vagy pláne ügyetlenség esetén, midőn a szemközt jövőnek ki akar térni, a keskeny úton jóformán ég és föld között lebegve, lovastól-szekerestől a mélységbe zuhan a kocsis.

Kérdem már most, hogy milyen állapotok létezhettek e vidéken 200 évvel ezelőtt?

Öreg anyáimtól hallottam, hogy midőn e vidékre érkezett egy kisebb császári katonacsapat Ocskay Gábor elfogatására, «Ocskó» közvetlen közelében levő posványságba tévedtek és a nehéz vasas katonák lovastul a falu népe szeme láttára az ingoványban eltűntek: a föld elnyelte a szerencsétleneket, a nélkül, hogy egyetlen egy kar megmozdult volna a gyűlölt német segítségére.

Ha egyik vagy másik bátrabb német parancsnok az erdő rengetegébe merészelt is behatolni, a falut rendesen üresen találta: a lakók bevetették magukat az erdőbe és a németek elvonulása után, miután fa quantum satis volt, közös erő-

Digitized by Google

vel fölépítették a leégett házakat: legalább tatarozni nem kellett a régieket!

Diákkoromban, ha egy kis pénzmagot akartam kicsikarni édes anyámtól, a nagyszombati közös legelőre szaladtam és ott egy garast a csikósnak kezébe nyomva, fiát rendelte mellém és a ménesből az egyik lóra én, a másikra az öreg csikós fia feltápászkodott. Toronyirányban haladva, egy óra alatt értünk a kosztolányi közös legelőre, ott az előbbi kisérőm lovaival visszatért, én pedig friss lóra ülve új kisérőmmel tovább folytattam utamat a krakováni legelőig. Ilyetén ként négy garasomba került a Nagyszombattól Ocskóig terjedő utazásom lóháton.

Midőn Pozsony városában frequentáltam a gymnáziumot, akkor a Pozsony—N.-Szombatig terjedő lóvasutat használtam a hazautazásra, N.-Szombattól kezdőleg pedig a postakocsit.

Rakoviczon rendesen három óra hosszáig etették a lovakat. Úgy a rakoviczi uradalom, valamint a pósta is báró Mednyánszky tulajdona volt; most Kornfeld, főrendiházi tagé.

Digitized by Google

A postamester, ki családomat ismerte, nekem, a 12 éves fiúgyermeknek szórakozás czéljából puskát nyomott a kezembe és én egy nyulat, két foglyot lőttem, valamint a Dudvágban egy kövér pontyot fogtam s míg a postalovakat etették, e három óra alatt zsákmányom az asztalra került és szerencsésen a postakocsi indulása időpontjáig el is fogyasztottuk azt. Ilyenek voltak az állapotok e vidéken gyermekkoromban, ismételve fölvetem a kérdést, hogy milyenek lehettek azok kétszáz évvel ezelőtt? Jelen soraimnak tisztelt olvasója önként azt fogja taglalni, hogy milyen kapcsolatban állnak az általam imént felhozottak Ocskay László árulási kérdésével? Erre az a feleletem, hogy nagyon szoros kapcsolatban.

Azzal, hogy ama vidéket lerajzolom, hol Ocskayt elfogták, és a hol ő korlátlan úr volt, tehát apró szemek lánczán haladva, míg a főindokig érek, be fogom bizonyítani, hogy Ocskay nem lehetett «áruló» és az által, hogy e vidéken kétszáz évvel ezelőtt lakott népnek szokásait, va-

Digitized by Google

lamint becsületes és egyenes jellemét feltárom, Ocskay Lászlóra vonatkozó fönnebb kifejtett nézetem jelentékeny plauzibilitást nyer.

Ocskay László ez erdőrengetegben épült «Ocskó» várában látta a napsugár első mosolyát, ott ringatták bölcsőjét, ott nevelkedett fel.

Hol fogták el Ocskay Lászlót? Cselvetés által Bercsényi emberei, békés otthonában.

Ocskay lelkestül-testestül katonavér volt, ha elárulta volna hazáját a németnek, akkor a német e jeles és haditudományban jártas, világlátott hadvezért egy dandár élére állította volna, mindenesetre nagyobb rangfokozattal és óriási anyagi jutalommal.

Ocskayt pedig saját otthonában fogták el antipodosai, nem a hadvezért, hanem a békés és hiába vért ontani nem akaró polgárt; a védtelen ember lett személyében elfogva; hisz ha átpártolt volna a némethez és annak a szekerét tolta volna, nem foghatták volna el, mert nem olyan anyagból van gyurva az Ocskay-család, hogy

Digitized by Google

pláne annak Ocskay László-féle tagját egy dandár élén lehetett volna elfogni.

Ocskay László orozva lett elfogva, rengeteg erdőség közepette, teljesen elhagyott vidéken, abból az alkalomból, midőn bajtársát: báró Révay Lászlót Verbón meglátogatva békés otthonába «Ocskó» várába hazatérőben volt. Mindenki tudta, hogy jó és irgalomra hajló szive felebaráti szeretetre hajlott, és erre alapították ellenségei tervüket. Javorka és társainak igérte Bercsényi az Ocskaytól elkobzandó javakat és Érsekújvárról küldetett Ocskay elfogatására Javorka. Koldusruhába öltözve a békés otthonába haladó és mitsem sejtő Ocskaytól alamizsnát kért Javorka, erre Ocskay megállította lovát és zsebében kotorászott, hogy könyörüljön embertársán, hisz a jótékonyság, bármilyen formában, gyakorlati ima! miközben Javorka oly sulyos csapást mért Ocskay fejére, hogy az rögtön lováról leszédült, mire az árokban elbujt czinkostársak Ocskayra vetették magukat és a magával tehetetlen és a rettenetes vágás folytán a földön szédült ál-

Digitized by Google

lapotban fekvő Ocskayra még hét vágást mértek.

Finom patyolatból egy sokrétű övet hordott rendesen Ocskay a derekán; ő hozta szokásba ez övet: sebesülés alkalmából jó volt a sebre, az elesettnek pedig halotti takaróul szolgált.

Ez övvel megkötözték és a kuruczok utolsó menhelyére: Érsekújvárra czipelték őt.

Érsekujvár, a kuruczok e főerősségének szoros körülzároltatása a császáriak által elkezdődött 1710 július havában, feladatott szeptember 24-én és gróf Bercsényi Miklós elhagyta végleg a hazát két hónappal későbben, vagyis 1710 november hó 26-án. (Meghalt Rodostón 1725 november 6-án.)

Ocskay Lászlót elfogták újév napján 1710 január hó 1-én délután 3 órakor, január 2-án délután 7 órakor érkeztek vele Érsekújvárra, január 3-án reggel 6 órakor már le is fejezték. Ötször sújtott a bakó feléje, míg feje porba hullott. Igazi magyar fej volt!

Ocskay lenyakaztatása Bercsényi boszú

Digitized by Google

művе volt; azáltal, hogy Ocskayt — kézrekerítése és tömlöczbe való vetése után — néhány órával későbben lefejezték, be van bizonyítva, hogy halálát előre tervezték — antipodosai. Vérbiróság által sanktionált gyilkosság volt ez, oly fekete módon gyűlölte Bercsényi Ocskayt, hogy Őrvistye egész falu népe nemesi rangra emeltetett, mert Panik onnan való volt és Javorkának vezetőül szolgált Ocskay elfogatásánál.

Bercsényi rémuralommal akarta tekintélyét fentartani és Ocskayhoz hasonlóképpen járt el a szerencsétlen Bezerédy Imrével, a Dunántúli kurucz hadak rendkívüli vitézsége miatt híres dandárnokával, ki saját kezével különféle csatákban 72 német tisztet vágott le és leginkább Styriát pusztítá. Bezerédy, Bercsényi rendeletére, Sáros-Patakon 1708 deczember hó 18-án lett kivégezve, de előbb végig kellett néznie, miként a hóhér Bezerédy sógorának és alezredesének: Széplaki Bottka Ádámnak lecsapta a fejét. Bezerédy szépséges neje: Bottka Mária — *ennek folytán megőrült.*

Digitized by Google

Ocskay László férfikorának delén tört le, magával víve a sirba mindazon nemes tulajdonságokat, melyekkel e kiváló és magas míveltségű férfiú csak hasznára válhatott volna hazájának — ha életben marad.

Nagyon jól ismerem e szerencsétlennek élettörténetét és tette minden rugóját, de sőt az akkori, nehéz, súlyos és véres idők szereplőinek az unokáit is jól ismerem.

«Ocskó» vára kapitánya Ocskay László idejében bizonyos Mokos volt; unokája a feleségem; ama őrvistyei paraszt, ki vezetőül szolgált Javorkának az erdőrengetegben, bizonyos Panik, annak az unokája 16 éven át cselédem; és Javorka unokája házában — ki gazdatiszt a Koburg herczeg Rimaszécs melletti uradalmában — nem egyszer megfordultam. (Most Rappon van.)

E vidék népe, illetve annak zöme, nem hagyta volna magát Bercsényi által felhasználni eszközül Ocskay László ellen, csak szugerált, idegen egyének lehettek azok!

Digitized by Google

Hazám népének a zöme akkori időkben oly becsületes, oly nemes gondolkodású, puritán eljárású és kristálytiszta lelkű volt, hogy egy orvtámadásra nem adta volna a fejét. A végnélküli tisztesség és jogérzet, a métely nélküli erkölcs, az igazságszeretet, szóval a magyarban élő számtalan nemes tulajdonság birta csak fentartani hazánkat annyi század zivatarjain, a tatárjárás viszontagságain, meg a törökök és németek pusztító dühe daczára ezer éven keresztül.

Mihelyest egy faj erkölcsi züllésnek indul, megkondul fölötte a lélekharang.

Őseinket megvenni vagy lekötelezni nem lehetett. Mint a féltékenyen őrzött szabadságunknak erős támaszai, biztos gyámolói, soha bele nem egyeztek volna abba, hogy csorba ejtessék az elődjeik vérével pecsételt és őrizetükre bízott ezer éves alkotmányon.

Midőn egy ízben Magyarország alkotmányával Bécsben mitsem törődve, kiadták az udvari kanczellária útján a rendeletet, hogy a magyar ezredek kiegészítése végett szükséges 35,000 embert haladék nél-

Digitized by Google

kül katonának sorozzák be, akkor Nyitramegyében az összes fő- és alszolgabirák és esküdtek, tehát az összes hivatalnokok «unisono» beadták lemondásukat azzal, hogy becsületükkel meg nem egyezik, hogy a haza jogainak letiprásában eszközül szolgáljanak.

Ugyan, kérem, miként viselkednének a mai idők hivatalnokai ama biztató igéret esetén, hogy fizetésük 100 frttal fog javíttatni?

Sok esztendővel ezelőtt, még a régmúlt időkben, midőn Uzovics alispánnak választatott, fölkelt az öreg úr és mélyen meghatva megköszönte a megtiszteltetést e szavakkal: «Én öreg vagyok, sánta vagyok, még egy szemre vak is vagyok és mégis elfogadom az alispánságot».

A megye leggazdagabb embere volt ő és az által, hogy elfogadni kegyeskedett ez állást, hazájának hozta a legnagyobb áldozatot — az egészségét, az életét.

Az előkelő hivatalokat vadászó számtalan egyének közül valjon találkoznék-e manapság csak egyetlen egy, ki hazáját csupán csak becsületért volna hajlandó szolgálni?

Digitized by Google

A legfelsőbb itélőszékhez tartozó birák az ország szine-javához tartoztak és ingyen végezték nehéz feladatukat; közéjük tartozott a herczegprimás is.

Szentencziájuk orákulumként lett tekintve: gazdagságuk és hagyományos jogérzetük ellentállt minden csábításnak. Hazám legelőkelőbbjei kevesebbet kutyákkal meg lóversenyekkel, hanem inkább az ország ügyeivel foglalatoskodtak.

De sőt a kisebbfokú tisztviselők fizetése is nagyon csekély volt.

Példa okáért Ocskay Elek mint főszolgabiró csak száz váltóforintot kapott évenkint és mindazonáltal kerületét a legnagyobb rendben tartotta, és a korteskedésnél intenzivebben hordta szivén a szegény nép jólétét.

Minden tisztviselő becsületbeli feladatának tekintette, hogy kötelességének teljesitése az önelhatározás kútforrásából eredjen, de ne oktrojáltassék reá.

Példa okáért minden szombaton másmás három faluból egy-egy szegény asszony idéztetett Ocskóra. Ott pénzt ka-

Digitized by Google

pott és azt a parancsot vette, hogy a heti-vásár alkalmával a vidék góczpontját: Verbót keresse fel és vegyen húst, kenyeret meg szappant, és a vett ezen tárgyakat másnap d. e. 9 órakor szolgáltassa be a főbiró hivatalában, Verbón.

Ocskay Elek személyesen átvette és megmérlegelte a hozott tárgyakat és mivel egy izben a kenyérnél súlykülönbözet mutatkozott, a pék czitálva lett. Hogy testi fenyítés helyett inkább pénzbüntetés alkalmaztassék, hazánk törvényei megengedték, hogy a birság kétharmadrészét a főszolgabiró megtarthatta magának és csak a harmadik harmadnak a megyei pénztárba való beszolgáltatására volt kötelezve. (Az 1695-iki «artikulus» külön meghagyta, hogy kiméljék jobbágyaikat és jól bánjanak velük.)

A Bachar nevű pék fizetni akart, de Ocskay Elek nem tágított és kijelentette, hogy mivel a pék a legnagyobb vétket, a mit embertárs embertársával szemben tehet, elkövette és a szegény, földhöz ragadt népet megcsalta, azért alkalmazta az

Digitized by Google

akkori időkben létezett legszigorúbb büntetést és a pék palam et publice a templom előtt deresre huzatott és 30 botbüntetést kapott. Szűkösen él a szegény munkásember és még azt a keveset is meghamisítják kufár lelkek.

Hát ki törődik ezekkel, e jelenkor által úgynevezett apró dolgokkal? a legborzasztóbb merénylettel a szegény ember zsebe és egészsége ellen! Fertőző vízzel keverik a tejet, gipszporral a turót, keményítővel a tejfölt, timsóval a kenyeret, margarint vesznek a vaj helyett; meghamisítják a kávét, a borsót, a sáfrányt, a paprikát stb. stb., szóval mindent, a mire a szegény embernek szüksége van frugális étkezéséhez. Hát bizony nincs az a nagy büntetés, a melyre rá ne szolgálnának e gazemberek és mivel büntetik őket manapság? 10—20 koronával! Hát kérem útonállókkal szemben lehet, de élelmiszerhamisítók ellen védekezni nem lehet és mindegyik megérdemelné Ocskay Elek által egykor az ily fajtájú emberekre applikált 30 botot.

Digitized by Google

Manapság nemcsak hogy hamis mérleget használ egyik-másik kereskedő, de sőt gyárak is épülnek, meghamisítandó az élelmiszereket.

Manapság ezt az eljárást: «szabad iparűzésnek» nevezik, elődeink nyersebben fejezték ki magukat és az ilyen manipulácziót csalásnak nevezték; a csalót vagy a tolvajt pedig arra kényszerítették, hogy a rendőrségnél személyesen jelentkezzék, nehogy a becsületes emberek költségén egy ármádia rendőr etetése és itatása váljék szükségessé. Példa okáért Nagyszombat szabad királyi város kapitányi hivatalában a vásár megtartása előtt köteles volt minden zsebtolvaj jelentkezni.

A magyar zsebtolvajlásra nem adta fejét; ez bécsi speczialitás volt! Onnan rándultak vásár alkalmával Nagyszombatba. A jelentkezők nevét és lakását a kapitányi hivatalban a legnagyobb flegmával jegyezték elő. Ha már most lopás történt és kutatás közben elfogták a tolvajt, az esetben, ha a jelentkezők közé tartozott a tolvaj, 12 órai időtartamra a «szégyen-

Digitized by Google

oszlophoz» lett kötve és azután a városból kivesszőztetve, ellen esetben 8—10 esztendőre lett elitélve.

Sikkasztásokat, hamis bukásokat, iparlovagok garázdálkodását, a közvélemény anyagiak miatti irányitását, hangulatkeltést, dicshimnuszok zengését pénzért, rágalmaknak közrebocsájtásával való fenyegetést zsarolás czéljából, reklámcsinálást, silány portékáknak embertársának nyakába való akasztás ürügye alatt végeladások rendezését stb. stb., szóval mindezen jelzőket, melyek édes hazámat egy negyedszázad előtti vad állapotokból a nyugati cultura és a czivilizáczió országába emelték, ezeket a jelzőket őseink nem ismerték. Mind a mai idők szüleménye ez!

Nem ismerték az adóprés művészies működését, és hogy unokáik nyakába majdan egyszer annyi különféle adónem fog szakadni, hogy daczára a rengeteg sok törvénykönyvnek, irtózatos sok szabálynak, miniszteri külön és extra rendeleteknek, és daczára annak, hogy kimondhatatlan nagyszámú hivatalnoksereg az adóbehajtá-

Digitized by Google

son működik, hogy nincs az a vén, kimustrált és az adóutasítások útvesztőjét alaposan ismerő hivatalnok, ki képes volna saját fizetendő adóját-ingatlan alapon kiszámítani: annyi modus és kulcs van használatban!

Igaz ugyan, hogy a társadalmi keretek primitivebb alapokon nyugodtak, de a jelenleginél szolidabbak voltak; összetételük most ideális, akkor inkább reális irány felé hajlott; manapság külső fénymáz, igazi pompa nélkül, titulus, hatalom hiányával, csillogás, üres gyomorral, igazi férfi, valódi úr, szinarany: sehol; nem hiába, hogy a «talmi» feltalálásának korszakában élünk!

A főispánság volt akkor egy méltóság! A ki viselte, az igazi úr volt, kihez egy egész megye tisztelettel feltekintett: szabad férfiak tisztelete volt ez; most egy hivatalocska, ennyi meg ennyi fizetéssel, egy prolongált váltó: életideje, ha nem prolongálják, legfeljebb 4—5 esztendő.

A hová botlik jelenkorban az ember, csupa Méltóságosokra akadunk; akkor Erdély fejedelme csak Nagyságos volt és

Digitized by Google

egy Ocskay László, az ezer éves multú család ivadéka, kinek lába dobbanására Bécs városában a mindenható császár elhalványodott, azt plane csak a «Tekintetes» czím illette meg.

Akkor az úrnő és az úrhölgy érzelmeik gazdagságát el nem tékozolták; most a belső való nekik semmi, a forma minden, ők csak a szemük által élnek; akkor legfőbb ambicziója volt a háztartás rendbeszedése, legnagyobb gondja gyermekei nevelése, és legkedvesebb foglalkozása a főzés; most az utolsó házmester leánya főzni ugyan nem, de a zongora billentyűit verni, azt tudja. Akkor a hölgyek odahaza voltak találhatók, most a szinházakban, vendéglőkben, hangversenyeken, bazárokon, közvacsorákon, bálokon, piknikeken, kávéházakban, a jégpályán, lóversenyeken, szóval mindenütt, csak az édes otthonban nem találhatók. Nevelésük olyan, hogy elfelejtik, mi a pirulás, edzve vannak a férfiszemek és a nem kivánatos parthiek kisértései ellen.

A középosztályt, mely 1000 éven át

Digitized by Google

fentartotta az országot, eltörölték az aviticzitási törvények megszünte folytán, a földmívest, a hazát éltető elemet pedig tönkretették az új agrárviszonyok. Ezek helyére lépett a bürokratizmus személyesítője, a hivatalnok.

Rendesen száraz, mint egy számla, hideg, mint egy óvás és egykedvű, mint egy végrehajtó.

Egy megsürgetés felbőszíti, egy vitatkozásba belebetegszik.

Legnagyobb élvezete belemerülni székébe, rengeteg sok irományokkal megrakott asztala előtt és hátra dőlve, félig behunyt szemekkel latolgatni, hogy hány száz esztendő mulván érhetné el a szamárlétrán haladva a legfelsőbb rangfokozati fizetést, esetleg azon töprengeni, hogy ha körmét is lekaparja, se megyen az ember azért jobban előre, vagy ha ügybuzgóbb, követni lelki szemeivel az akta csigagyorsaságú menetét, mint lassan-lassan megfordul minden forumon, néha hónapokra terjedőleg mint megakadt egy-egy fövényes zátonyon, hogy megint lassan magától el-

Digitized by Google

indulva, viszontagságos útján irattárba kerül csak azért, mert közben az idők, emberek és nézetek oly annyira változtak, hogy a tárgy túlélte magát. Az iratokat hatásvadász feltünő ügyességgel maga körül halmozni, terjedelmesebb aktákat elmésen eltemetni, felsőbb rendeleteket apatikusan végre nem hajtani, virtuozitással felhasználni főnökei gyengeségeit, ostobaságait, sőt még vétkeit is az emelkedésre, társainak esetleges jó eszméjét saját személyes hasznára kiaknázni; időtöltésből alantasainak fogalmazványait annyira össze-vissza javítani, mintha az akta valami hangjegy volna; azokat a társakat, kik előléptetést reméltek, de a felsőbbség jóakaratából kimaradtak, felkeresni vigasztalás örve alatt és húszszor is megforgatni a vasat sebében és alattomban gyönyörködni, miként az agyonrészvétezett e viperacsípéseket meleg kézszorítással megköszönni kénytelen — a kartársi képmutató részvétet.

Rideg közöny és elhatározás, hogy a mindennapos megszokott munkán kívül

Digitized by Google

egyetlen lépést se koczkáztasson mások érdekében, ez a bürokratizmus főjellemvonása és ezt a rengeteg hivatalnoki sereget, melyet ha egyszerűsbitenők az adminisztrácziót és a hiábavaló sok irka-firka beszüntetése esetén — bátran felére lehetne reducálni — mivel iparunk nincs — a megkínzott és túlterhelt kis birtokos fizesse!

A szocziális viszonyokat illetőleg most a legkisebb emberke igazán szerencsétlen, ha legalább egy plüs, selyem vagy bársony garniturával nem bír, de titokban remeg, hogy ha vendége a filligrán tárgyakra mer leülni, és ájuldozik, ha egy éjszakára kell marasztalni, vagy ennek tetejében még vacsorával is megkinálni a vendégét.

Akkor föl volt állítva a magyar határon a vámsorompó. Export csekély, az import pedig még soványabb volt. A mit termesztettünk, azt szerencsésen el is fogyasztottuk.

Egészségünkre vált, mert erős, egészséges, harczedzett faj lakta e hazát!

Szálló, hotel, vendégfogadó ismeretlen fogalom volt. Ha meglepte az éjszaka az

Digitized by Google

utast, a legközelebbi curiába hajtatott. Portája vendégszeretettel nyitva volt éjjelnappal minden becsületes és szerencsétlen embertárs számára.

Emlékszem, hogy a krakováni plébános gyermekkoromban az országúton foglalt állást, összefogdosni az utasokat, hogy vendégre szert tehessen. A ki karmai közé került, azt el nem bocsájtotta oly könnyen. Itatta, etette, mindhalálig, mindvégig.

Igaz, hogy selyem vagy bársony garnitura fölött nem rendelkezett, de ha 30 vendég összegyült nála: oda se neki!

Szalma elég volt a pajtában, miből pompás ágyat tudtak vetni a padlóra; aprólék: kacsa, liba, pulyka, jércze akármennyi az udvarban, bor a pinczében, saját gyártmányú szilvórium, friss és jó ízletű kenyér az asztalon, dohány, pipa, a kinek és a mennyi csak kellett, és kész volt a szorgalmas és víg kedélyű háziasszony felügyelete mellett 1—2 óra alatt a legpompásabb vacsora.

Tény, hogy a jobbágy kénytelen volt 30 napon keresztül egy éven át robotolni

Digitized by Google

az uraságnak. Csakhogy a 30 napból rendesen húszat a fa árnyékában töltött künn a szántóföldön heverészve, és ezért a rettenetes munkáért katonamentes volt, nem fizetett adót és silány, éhinséges esztendőben köteles volt az ura gondoskodni fentartásáról; most robotol mint napszámos reggeltől késő estig egész éven keresztül és gondját, a jó Isten kivételével, nem viseli senki, ha munka nincs, mehet éhenhalni odújába.

Ultra posse nemo obligatur: senki sem kötelezhető arra, mit nem képes teljesíteni, mondták őseink; bizony, most nem kérdi a gyáros, hogy kiéhezett munkása képes-e 12 órán át egyfolyton dolgozni? E munkások őseinek nagyobbrésze akkori időkben jómódú, erkölcsös és ájtatos földmívelő volt, ki szeretettel csüngött azon a darabka földön, melyet vére verejtékével öntözött: az «ubi bene, ibi patria»-féle jelszó ismeretlen fogalom volt előtte; nem keresett boldogulást idegen országokban.

Őseink bölcs előrelátással ezredéves álla-

Digitized by Google

munk összetartozandóságát kisérletek kedveért megbontani nem iparkodtak és elengedhetlen föltételnek tartották azt, hogy igyekeztek a különféle népegyedeket az érdek közösségének kapcsával oda füzni az általuk mívelt földhez, akként, hogy nem engedték az ország fentartóját, a haza lüktető erejét, Magyarország testének szivét, a földmívelőt, megfosztani attól a darabka földtől, melyet tulajdonának ismert.

Törvényt szabtak a birtokminimumról; persze, nem manapsági törvényt, mely nem szerkesztve, hanem gyártva lesz és rendszeresen valami idegen külföldi ország hasonló tárgyú törvénynek jól-rosszul sikerült lefordítása, többé-kevésbbé látszólag a hazai viszonyokhoz való alkalmazásával; mert őseink nem éltek szellemi kölcsönből, hanem maguk alkottak, persze nem egynehány esztendőre, hanem egyszerre ezer évre terjedőleg.

Emlékszem, midőn gyermekkoromban küldöncz útján felszólíttattam sürgős hazajövetelre.

Nemsokára Ocskó házfödelei tüntek fel

Digitized by Google

előttem. A holdvilág ezüstös fényárjában úszva, olyan volt, mint egy megkövesült költemény, szülőházam. A ház homlokzatáról borostyánfüzérek csüngtek le; az íves ablakok virágokkal befutva; a széles bejárat, a kapun régi, kopott faragványok, és az ódonságnak az a nimbusza, mi az ősi lakon elomlott, hatalmas szeretettel töltötték el otthonomon merengő szívemet.

Beléptem. A terem félhomályban volt, szelid árnyak töltötték be a szegleteket. Az egyik függöny föl volt húzva és bevilágított rajta a holdvilág. Egy nagy éjjeli lámpa volt az asztalon, de az gondosan be volt borítva. Halvány fény esett az ágyra. Azon feküdt édes, jó, öreg anyám, haldokolva, engem, az unokáját várta.

Még most is látom szelid, édes arczát, a mint a halál szürke árnya vonult el rajta.

Ez asszony sok-sok esztendővel ezelőtt elmondta, miként sikerült neki az «agrárkérdést» radikálisan elintézni.

Egy ízben az ocskói erdőn keresztül, kegyetlen deczemberi éjszakában hazafelé

Digitized by Google

szánkáztunk; fényár vetődött a puszta fákra, a száraz ágak finom vázlata tisztán tünt ki az opál ég szinköréből. Kisérteties, csodaszép árnyak vetődtek a földre.

Fényes kép volt ez; a zúzmara s a jégcsapok a holdsugarak fényét tükrözték vissza, míg a szél panaszosan sírta el a tél hidegségét, ide s tova hajtogatva a magas fákat, aztán folytonosan emelkedve, kihívó diadallal zúgta el fenséges jajszavát.

— Mire gondol, öregmama? — kérdém.

— Azokra, kiket a sors mostohasága kényszerít e pillanatban a hófedte országútat taposni: e rettenetes idő zordonságával daczolni.

E perczben egy koldús került utunkba; rongyokba burkoltan térdelt az út szélén a hótömegben és könyörgött, hogy vegyük fel.

Öreg anyám egy pillantást vetett reá és mélyen megindulva mondá:

— Czagala te, te egy koldus? A szerencsétlen majdnem a hóba roskadt.

— Hol a feleséged?

— Meghalt, nem birta a nyomort.

Digitized by Google

— Hát a gyermekeid?

— Szétszéledtek, hozzám hasonlólag tapossák az országútat idegen tájakon; mert birtokomat elárverezték és végre kiűztek a házamból, olyannyira felszaporodott évek folyama alatt a korcsmárosnál csinált kis adósságom, hogy nem bírtam annak kamatait fizetni.

— A legszorgalmasabb jobbágyaimnak egyike volt ez az ember — mondá öreganyám hozzám fordulva — szeretett azonban inni.

Egyizben be lett perelve nálam az «ocskói» korcsmáros által, hogy 20 huszasból álló adósságot csinált nála — Czagala. Férjem már nem élt akkor, tehát a panaszos ügyét az uriszék elé vittem és ez alkalommal a következő szentencziát hoztam: Tekintve, hogy a birtok-minimum integritása törvényileg volt biztosítva és csak három huszas erejéig volt megengedve adósságot a korcsmában contrahálni, Czagala és a korcsmáros a törvény szemelőli tévesztéseért egyenkint kapnak 25—25-öt: az egyik azért, mert

Digitized by Google

három huszasnál többet vett, a másik pedig azért, mert három huszasnál többet adott kölcsönt és az adósságot a végszükség által diktált ezzel a kényszerítő aktussal kiegyenlítettnek deklaráltam.

A korcsmáros többé nem hitelezett ily egyéneknek!

Az én időmben tehát «Czagala»-féle számtalan emberek tönkre nem mehettek, és az agrár kérdés napirendre nem kerülve, az ország rákfenéjévé nem válhatott, mert őseink sokkal bölcsebbek voltak, semhogy megengedték volna a földmívelői osztály tönkre jutását. Ilyenek voltak az elődeink! Ők nem rohamosan haladtak, hanem homokszemet homokszemre hordva oly szilárd talajra rakták a haza fundamentumát, hogy az idegen fajok tengere, hiábavalólag ezer éven át ostromolta annak létkövét.

Megbírhatlan közterhek, közgazdaságunk elakadása, nyomor, szegénység, tengernyi koldus, a nép pusztulása, szíjnak hasítása a polgárok hátáról, a nemzet türelemszálainak végletekig való feszítése, mindeze-

Digitized by Google

ket a dolgokat ők nem ismerték, mivel akkoriban Magyarország pénzügyileg nem volt Rotschildé, katonailag a közös pénzügyminiszteré, közgazdaságilag nem Ausztriáé, politikailag nem az udvaré és nem mint most, csakis adósságilag Magyarországé.

Őseink, mint látni való, becsületesek, erkölcsösök, vallásosak, kristály jelleműek és tiszta lelkületű, puritán gondolkozású emberek voltak, kik parányi igényeiket nagygyá tudták tenni önmegtagadás, takarékosság és megelégedés által és bizonyára nem rajongtak, nem dicsértek és nem foglaltak volna hősként nótáikba oly egyént, ki azt nem érdemli meg. Ocskay László dicsősége, a személye iránti rajongás pedig kivált a nagyszombati csata alkalmából érte tetőfokát.

A csatát megelőzőleg tartott haditanácsban Ocskay nem vett részt. Bercsényi kijelentette, hogy jelenléte fölösleges, de mivel Bercsényinél a személyi vitézségből állt az egész katonai haditudomány, azért a csatatervet Bercsényi a ku-

Digitized by Google

rucz sereg franczia táborkari főnöke Vicomte de Feirville segítségével és annak útmutatása mellett dolgozta ki.

A nagyszombati nagy csatában ezt a Feirvillet a császáriak elfogták, mert oly jól végezte a dolgát. E csatáról írja memoirjaiban Rákóczy, hogy Ocskay mentette meg a magyar fegyver becsületét és valóságos csodákat mívelt a vitézségnek, hogy a diadalt visszacsikarja ellenfele kezéből.

Az osztrák császár egész serege taktikai hadirendben felállítva Nagyszombat bástyái alatt a Trnava partján foglalt állást. Ausztria legjelesebb hadvezére és legügyesebb államférfia, kivel valaha birt: Szavojai Jenő herczeg seregének színejavából állott a császáriak hadereje, mely Zentánál a szultán százezreit, a híres janicsárokat a Tiszába fojtotta.

85 eszkadron nehéz lovasságból és 41 század musketás gyalogságból és 38 ágyúból állott e kitünő osztrák sereg, mely az ügyes, tehetséges és a csaták tüzében kipróbált gróf Heiszter Sigbert tábornagy

Digitized by Google

által volt vezényelve és mely sereget csak négy század labancz-huszárság támogatott, nehogy rendetlenséget okozzanak a harcztéren esetleges futásuk által.

Szentkarácsonyra virradt föl a nap! Rettenetes hideg volt. Megkondultak Nagyszombat város templom tornyaiban a harangok: béke helyett a halál, a pusztítás diadalát hirdetve.

Két hadsereg állt egymással szemben, hogy rövidre rá özvegygyé lett feleség, apjuktól megfosztott gyermekek, ezer meg ezer család keserves könyűje szentelje meg a kereszténység béke napját.

Dörög az ágyu, ropog a fegyver, kardok csattognak, vágtató lovak dobogó patája rugja a fagyos rögöt, piros vér csurog a hófehér mezőn, diadalkiáltás és halálhörgés hangzik mindenünnen és ezen harczi lármán keresztül hallani lehet a nagyszombati harangok bugását, melyek imára szólítják a hivőket.

A magyarok Istene, a ki felgyújtott falvak lángjától, halomra ölt emberek vérétől pirosra festett felhőben kiséri a har-

Digitized by Google

czoló feleket, meg nem hallgatta a hivők fohászát, Rákóczy seregének czentruma és jobb szárnya szétveretett; minden vitézségük hiábavaló volt, mert taktikailag roszszul lettek vezetve.

— Die Schlacht ist gewonnen, — mondá Firmont és odafordult Heiszter császári tábornagyhoz.

— Noch nicht! — felelé Heiszter, midőn Ocskay csapatainak csataordítását hallotta és egy segédtisztje jelentését vette, hogy Ocskay megérkezett a csatatérre és a császári sereg oldalába vágott.

6000 lovas harczolt Ocskay nyomában; népe csupa felvidéki:

«N'je Labancz, leš kurucz som
Ocskay — hó blisk a hrom,
De on zatne padali
Jako muchi, ti nemci!»

(Hevenyészett fordítása.)

«Nem Labancznak születtem, hanem kurucznak,
Villáma és mennyköve Ocskay Lászlónak,
Hová suhint kardjával ott dűlnek,
Mint a legyek a labancz-németek!»

Digitized by Google

Ajkukon e dallal küzdenek kipirult arczczal, emelt fővel, az utolsó emberig, az utolsó lehelletig, vitézül, bátor szóval hullanak el, vagy nyomulnak előre — de nem hátrálnak.

Egyik közharczosa, Miava vidékéről, egy valóságos óriás oly közel férkőzött gróf Heiszter tábornagyhoz a harcz hevében, hogy Heisztert a fején megsebesítette, de a második vágást már nem ismételhette. A kegyetlen Heiszter, a magyarok nagy ellensége, egy magyarnak köszönhette életbenmaradását, a mennyiben Czobor Márk, egy magyar főúr, a császári fővezér segédtisztje sziven lőtte Heiszter támadóját.

Ez volt a magyarnak az átka mindig, hogy testvér testvér ellen harczolt!

Czobor Márk unokája birta a holicsi és sassini (Sárvár) uradalmakat. A Czobor grófi család utolsó sarja (mint látható, e család nem virágzott soká) e birtokokat kártyajátékban elvesztette Mária Terézia császár-királynéval szemben és ettől a naptól fogva maig a császári család magán vagyonához tartozik e két birtok.

Digitized by Google

Ocskay égett a vágytól, hogy a mit a híres hadvezérek, a franczia haditanácsosok elvesztettek, azt ő, a lenézett, Bercsényi által kicsúfolt, saját szakállára harczoló vezér repülő seregével újra kivívhassa és futárt küldött Ebergényi személyében a fejedelemhez, hogy a megszökött testőrmusketásait és a Vicomte Feirville által franczia módra betanított palotásezredeket szedje össze és a szétfutott centrumot ilyeténkint pótolva nyomuljon előre, hogy személyes megjelenésével a csata sorsát megfordítsa; Rákóczy ezt meg is akarta tenni, de ebbeli szándékában Bercsényi által lett megakadályozva, ki aggódott a fejedelemért, mert tudvalevőleg a bécsi kanczellária 10,000 frtot igért annak, ki Rákóczyt élve beszolgáltatja — és így harczolt Ocskay, míg Rákóczy serege szanaszét futott, egyedül, de az éj alászállt a véres hómezőre. Ekkor Ocskay kiadta a parancsot a visszavonulásra és míg Heiszter Nagyszombat városában, addig az Ocskay harczosai közvetlen a csatatér melletti erdőrengetegben töltötték a

Digitized by Google

karácsonyi éjszakát, de előbb elszedték a császáriak podgyászszekér teljes vonatát.

Maga Ocskay tisztjeivel és kis testőrcsapatával együtt Alsó-Korompóra vonúlt.

Ez az Alsó-Korompó, gróf Brunszvik családé volt; most gróf Choteké.

Tudniillik gróf Chotek Herman ifjú korában katonáskodván, Korompón is megfordúlt és beleszeretett gróf Brunszvikné egyetlen gyermeke — Henrikába. Házassági tervét az özvegy grófné kezdetben nagyon ellenezte, azt vetvén gróf Chotek ellen, hogy ő leányát nem adja nőül egy cseh főúrhoz.

A föllángolt szerelemnek pártfogói sokáig kardoskodtak az anya grófnővel az óhajtott házassági terv mellett, míg végre kieszelték a találó fegyvert és elhozván a Corpus Jurist megmutatták, hogy a gróf Chotek család már a 18. században nyert magyar honfiusítást, leánya tehát voltaképpen magyar mágnással fog egybekelni. Ezen tudósítás lett volna egyik megtörője a grófné akadékoskodásának.

Az alsó-korompói kastélyban írt Ocskay

Digitized by Google

egy levelet a nagyszombati csata eredményéről: «Tekéntetes Nemes, Nemzetes és Vitézlő ocskói Ocskay László kedves élete Párjának — Ocskó — így van a levél czímezve, és ebben a levélben aggodalmait és kételyeit fejezi ki a szabadságharcz kedvező befejezhetése iránt.

Híres költőnk és regényírónk Jókai Mórnak még híresebb mondása jut eszembe, midőn alkalmam volt Ocskay László imént említett levelét átolvasni.

«A ki nagyon aggódik a hazája sorsa felett, az már félig renegát!» mondá egykor Jókai.

E levélben írja Ocskay, hogy Heiszter a csatát teljesen meg nem nyerte, mert harczosai a csatatér közvetlen közelében egészen intact-tanyáznak; oda őt követni nem meri és hogy a jelenlegi állapotok tarthatatlanok, amennyiben Rákóczy minden terve már jól eleve dobra lesz verve, mert környezetének a hivatalos titok megőrzéséről fogalma nincsen és elég gyakran megesik, hogy az ellenség előbb tudja, hogy mit szándékozik a fejedelem, mint

Digitized by Google

némelyik tisztje; felemlíti, hogy áldomásokkal csatákat nyerni nem lehet, panaszkodik, hogy minden vesztett csata után eloszlik a fejedelem serege: haza mennek kipihenni a harcz fáradalmait; megjegyzi Bercsényiről, mennyire gyűlöli és hogy Bercsényi szeretné nevét felírni vérrel, lánggal, korommal egy elpusztított ország romjaira és végezetűl abbeli aggodalmának ad kifejezést, hogy a fenforgó körülményeknél fogva a fejedelem ereje aligha lesz képes a nagy, rendezett és jól fegyelmezett császári seregnek ellentállani, mert hadainak parancsnokai nem tesznek egyebet, mint folytonos surlódásban élnek, gyűlölik, gyanusítják egymást».

Rákóczy szent nevét magasztaló szavak keretében lehet csak említeni; bálványa volt az egész népnek, ki magas polczáról nem lenézőleg, hanem felemelőleg tekintett alá — mint ezt igaz, egész ember tenni szokta és ki azt tartotta, hogy jót tenni igaz élvezet, nagy emberhez méltó; és így Rákóczy, mint igazán nemes gondolkozású és az igazságot szerető férfiú

Digitized by Google

többízben megdicsérte Ocskayt, de sőt «Emlékirataiban» is elismerőleg nyilatkozik felőle, de Bercsényi gyűlölködése ellen Ocskayt megvédeni nem volt képes.

Fény mellett hosszú uszályát okvetlen megveti az árnyék; így volt ez Ocskay Lászlónál is.

A nagyszombati csata után, a magyar confederátus rendektől Ocskay azon szigorú parancsot vette, hogy kaszabolja le a kézrekerített labanczokat, vándorbotot nyomjon külföldi főuri családok ficsurjainak, kik ide özönlöttek beosztva a német seregbe azon ürügy alatt, hogy elsajátítsák a katonai taktikát, rajtunk tanulva és nyomorunkon nevetve, hőstetteik asszonyainkon elkövetett erőszakoskodásokból állottak, továbbá, hogy a német hivatalnokok és az országban lézengő morva és cseh csőcseléket, mely a német sereget mindenütt nyomon követte és győzelmük esetén sáskamódra ellepték az országot és vészthozók lettek a honra nézve — hazánkból kergesse ki.

A parancs — szivem sugallata szerint —

Digitized by Google

végre lett hajtva nemcsak a szó szoros, hanem annak még felüli értelmében.

Ritschan császári tábornok ausztriai és morva tartományi hadakkal, a Deutschmeister és mecklenburgi ezredekkel és Malzahn dán ezredes dandárával 47 ágyúval 1704. május hó 28-án a Fehérhegyek szorosaiban, Ocskótól öt óra járásnyira Nádas, Szomolány és Jablonicza között Magyarországba beütött.

A nádasi, szomolányi és jabloniczi csaták után Ocskay László az idegen sáskahadat a Fehérhegyekben elfogta, kegyelmet nem ismerve, valamennyit kardra hányatta, kipusztította, az ellenség fővezérét pedig Ocskay a csatában megsebesítette, mely fegyvertény oly rettenetessé tette nevét, hogy manapság is a morva anya azzal ijesztgeti gyermekét, hogy: jön a magyar!

E szörnyű nap az ottani tótajku lakosság emlékében még mai nap is él, hisz elődeik a magyar testvért hűen támogatva, a német sereget az égig nyuló hegyekben vad dühvel megtámadták, a haza javára eldönteni

Digitized by Google

segítették az ütközetet. Magát a fővezért elfogták Ritschan tábornok személyében.

«Totale Niederlage» írták maguk a császári főtisztek Pozsonyból Bécsbe; a mi nagy szó azoktól, kik a csatavesztéseket rendesen e műszóval: «Rückwärtskonzentrirung» fedezni szokták. A csatában elesettek hullái a jabloniczi lakosok által lettek eltemetve, a monda szerint 20—30 ezernyi nép; poraik felett a hely ma is «Ocskay» temetőnek (Ocskay-ovsky cinter) neveztetik. Győzhetlen a csatában, a sanyargatottak megváltója, a német által meggyötört magyar nép boszúja, a közhit szerint pedig a hős — volt ő, kinek testét nem fogja se kard, se golyó és azért széltében csak Rákóczy villámának hívták — fényét azonban most már az utókor nem akarja látni!

A rettenetes fegyvertény a jabloniczi plébánia naplószerű évkönyveiben be van jegyezve; a ki olvassa, több gyűlölség, mint rokonszenvet érez azon ember iránt, ki mindezt elkövetni képes volt.

Az elfogult elme csak a tett és iszonyú

Digitized by Google

voltát látja és nem a szakadó árt, mely ragad, magával sodorja azt, kit ostorul szánt a végzet egy bizonyos idő- és korszakra.

De csapodár, haszonleső a sors: kegyeltjét csak addig forgatja a nap körül, míg kell neki; változik a színtér, a jó barátból ellenség lesz, ki tegnap oly szivesen oda koczintá poharát, ma, ha csak lehet, epét mérne!

Bercsényi, ki rangban nagyobb volt, de észben kisebb, szenvedélyes, de nem lángoló, erőszakos a durvaságig, mindig irigységgel nézte Ocskay Lászlót, ki csekélyebb hatáskörrel, jóval kisebb vagyonnal, a maga kis világában, vetélytársnélküli csillagzat volt.

Bercsényi a magasban, a fejedelem fénykörében, mint első szatellita, mindig sanda szemmel nézte azt a testet, mely saját tengelye körűl mer forogni.

Szenvedélyes, lobbanékony férfi szivében a barátság csirája csenevész, míg a gyűlöleté terebélyes fává nő. Az ilyen ember, ha egyszer az ellenszenv mesgyé-

jére lép, addig tapossa azt, míg az utalt tárgy jogos üldözését maga is elhiszi.

Bercsényi ki nem állhatta Ocskayt, féltékeny volt hírnevére és gyűlölte, mert nem mászott-csúszott előtte és azért Ocskayval, hol csak tehette, fölénye megmérhetetlen magasságából beszélt. Szüntelen súrlódásban éltek.

Gróf Bercsényi főgenerális levele Ocskay Lászlóhoz:

«Hallom, hogy ott postérungbani létekor mortifikatiókkal illeti eő kegyelme commendósága alatt a pro patria et libertate küzdőket és hogy commendans úr engem hazánk szolgálattjában kicsinynek deklarált, a miért kéntelenittetem az regementbeliek panaszára e sok injuriákat, nem tom mire vélni. Elvárom informacioit.»

E surlódások, csipkedések csak titokban, baráti körben, boros poharaknál folytak.

Az ónodi gyűlésen különbözött meg először láthatólag, nyilvánosan a két nevezetes férfiú. Az ónodi országgyűlés megtartatott 1707 tavaszán.

Tudvalevőleg 1705-ben meghalt «Leo-

Digitized by Google

pold» és utóda I. József mindjárt kinyilatkoztatta békülésre hajló szándékát, másrészt a magyar nemzet is megunván a hosszú küzdelmet, felhatalmazta Rákóczyt a békekötésre. Tényleg 1706 május hó 16-án fegyvernyugvás is köttetett, de eredménytelenül, mert gróf Bercsényi tanácsára Rákóczy követelte Erdélynek teljes függetlenségét és a trónöröklési rendnek az eltörlését.

Természetes, hogy I. József császár, hatalma öntudatában és mint győztes fél a koronájára kiható ezeket a súlyos feltételeket el nem fogadhatta, de sőt visszautasította azokat annál is inkább, mert ugyancsak 1706 szeptember 7-én Eugen Ferencz szavojai herczeg teljesen megverte Rákóczy ügyének gyámolóit, a francziákat Turinnál és egészen kiűzte őket Olaszországból; e győzelem után birodalmi tábornagygyá és császári tábornokká lett kinevezve és midőn a következő években, vagyis egy két évvel azután, hogy az ónodi országgyűlés megtartatott, Németalföldön Oudenaarde és Malplaquet mel-

Digitized by Google

lett újból győzött, ekkor I. József császár azzal fenyegetődzött, hogy Eugent, a szavojai herczeget, Ausztriának legjelesebb és Európa legtehetségesebb hadvezérét küldi Magyarország leverésére.

Mondom Borsodmegye miskolczi járásában fekvő Ónodon, még pedig abban az időben, midőn a császár győzelmei köztudomásra jutottak, lett megtartva II. Rákóczy Ferencz által az országgyűlés. A lakosságban tért kezdett hódítani a béke utáni vágy, a küzdő nemesség szivében a latolgató értelem; kisebb és kisebb lett a remény, hogy az eddigi öt éven át folytatott számtalan csatákban öntött vérből végre kisarjad a függetlenség fája!

A gyűlés megnyitásakor Telekesy érsek azzal üdvözölte Rákóczyt, hogy egy meleg fohászt palam et publice küldött az Istenhez, hogy a jelenvoltak lépéseit vezérelje a béke útjaira!

Maga Rákóczy e gyűlés kezdetekor és válaszként Telekesy szónoklatára kifejtette, hogy nem tanácsos teljesen elfordulni a királytól, mert a hadi szerencse változó,

Digitized by Google

ha a végzet az uralkodó mellett dönt, az esetben tartani lehet attól, hogy hazánk megfosztatik eddig élvezett minden szabadságtól és teljesen leigáztatik (lásd: Mémoires du Prince Rákóczy 111—122. oldal).

Ezután Rákóczy javaslatba hozta, hogy lehessen a pro libertate rézpénzzel — annak értékét emelendő — az elzálogosított ingatlant is kiváltani, mire szakadás támadt a gyűlésen. Ekkor Rakovszky Menyhért és Okolicsányi Kristóf turóczvármegyei követek irásban esedeztek I. Józseffel való megbékülésért. Gróf Bercsényi Miklós felugrott erre és magából kikelve rávetette magát vad dühvel Rakovszky Menyhértre és markolatig beledöfte kardját e szerencsétlen ember testébe. Bercsényi példáját követte Károlyi Sándor és rövidre rá nehéz sebektől borítva Rakovszky halva elterült a földön, mivel Bercsényi konkolyos szavaira nem hallgatva, a józan észre mert appellálni: a testéből kiszivárgó vér megtisztulva, termékenynyé tette azt a földet, melyen szeretett unokái ez idő szerint haladnak!

Digitized by Google

Junius 9. Okolicsányi Pál fia Kristóf kivégeztetett, nemkülönben mások életökkel lakoltak, mire mindazok, kik Bercsényivel szemben ellenkező véleményben voltak, megijedtek és alázatosan alávetették magukat Bercsényi akaratának, mire a gyűlés ezen eset alkalmából kimondta I. József detronizáczióját, hogy megszűnt Magyarország királya lenni és interregnum uralkodik addig, míg új király választatik.

Ez a határozat volt a szabadságharcz sirásója!

A szabad szó, a nyilt tekintet, a bátor, becsületes magyar szív és a latolgató ész együttes megnyilatkozása félelemmel járó körültekintésnek adott helyet és eme percztől kezdve Rákóczy környezete nem öntudatos férfiak, hanem vesszőalkotta hajlékony bábukból állott.

Egyesegyedül csak Ocskay László mert belső lelkületének nyílt kifejezést adni, mikor mint a nekibőszült fergeteg összeszorított ököllel állt a megjegyzéssel Bercsényi elé, hogy csak a kereszténység jelképében, felebarátunk iránt táplált szere-

Digitized by Google

tetben fakadhat igazán a szabadság virága, szemére lobbantván Bercsényinek, hogy csakis az képes másoknak parancsolni, a ki saját szenvedélye felett tud uralkodni, hangsúlyozván, hogy a kuruczok bár számszerint túlsúlyban, de a császár seregei jobban vannak fegyverkezve és fegyelmezve, és tartani kell attól, ha a császár az örökösödési háborút befejezi, módjában fog állani egy nagy csapással a függetlenségi háborúnak véget vetni; azonfelül tekintetbe veendő, hogy a fejedelem seregének zöme földet mívelő csapatokból áll, a hosszú háború úgy a földmívelést, valamint a kereskedelmet teljesen tönkre fogja tenni, a nép pedig a békés munkától elszokva, kedvét fogja veszíteni a puritán élethez való visszatérésre!

Ez a határozat — mondá Ocskay — törékeny, gyönge nádszál, mely fenmarad a dagadó ár tetején, mikor a nehéz, a szabadság kivívására szánt hajó a testvérharczból folyó gyűlölet és szenvedély hullámai alatt elmerülend.

Bercsényi ezúttal adós maradván Ocs-

Digitized by Google

kay észrevételeire; 7000 kipróbált harczosból álló fedezete rábirta Bercsényit, hogy gyökerezett lábbal hallgassa meg Ocskay véleményét, a fizetséget hagyván későbbre, intézkedvén egyúttal, hogy határozatilag Turóczmegye büntetésül a megyék sorából kitöröltessék és a szomszéd megyék között fölosztatott.

Mihelyest Eszterházy Pál, Magyarország nádora az ónodi országgyűlés határozatáról értesült, azonnal katonaságot gyűjtött mindazok által támogatva, a kik e pillanattól kezdve Rákóczytól elpártoltak és egy ellenproklamácziót bocsájtott ki, melyet két érsek, húsz püspök, huszonhat főispán, tizenhárom szabad királyi város és egész Horvát- és Szlavonország aláirt, és ujra megkezdődött a testvérháború.

Ugyan kérem, hát mindazok, kik más meggyőződést mertek táplálni, kik más véleményben voltak, kik hazájuk sorsa fölött aggódva a törvényes király pártjára állottak, hát ezek is mind árulók valának?

A testvérháború akkor kezdett nagyobb és nagyobb dimenziókat ölteni, midőn

Digitized by Google

Bercsényi elrendelte, hogy kik a császár pártjára állottak, mindazok birtokait tűzzel-vassal el kell pusztítani.

Példa okáért gróf Koháry István, miután a királyához hű maradt és átpártolni nem akart, Murány, Fülek és Balog uradalmai és várai Bercsényi rendeletére elpusztíttattak; azonban akkor érte tetőfokát az elégedetlenség, a mikor Rákóczy 1708 tavaszán körútra rendelte De la Mothe hadmérnökkari ezredesét, egy született francziát a Felső-Magyarország hegyi várainak megszemlélésére azzal a paranccsal, hogy a melyek az újabb haditudomány igényeinek meg nem felelnek, azokat rombolja le.

A régi szeretettel és pietással otthonukhoz ragaszkodó nemesség között a régi lakóhelyek lerombolására kiadott ezen intézkedés nagy elkeseredést szült és a császárhoz való tömeges átpártolást csak gyámolította.

Mondom, hogy az ónodi országgyűlésen nagy véleményeltérés támadt Ocskay és gróf Bercsényi közt, ki őt Rákóczy előtt

Digitized by Google

gyanusítani kezdé, azt hozván fel vádaskodásában, hogy az eddigi hű pártvezér a császáriak felé sandít.

Pedig ez nem volt igaz, mert Ocskay a grófnő által, kit maga a császár is szeretett, a mi a bécsi udvarban szándékoltatott, hűen volt értesítve; a Rákóczy iránti hűségpróbáját akkor állta ki, a mikor a császáriak Rákóczy Bécsben fogva tartott feleségét: Károly hessen-rheinfelsi fejedelem leányát, Karolina Amáliát kiadták egy találkozásra a fegyverszünet alatt.

Az összes magyar vezérek közül a fejedelem szeme Ocskay Lászlón pihent meg és őt, mint legméltóbbat választotta Rákóczy, hogy a fejedelemasszonyt vegye a nagy pompával közeledő némettől ura szent nevében át.

E czélból Ocskay azt a megbízást nyerte, hogy induljon Pozsonyba a fejedelemasszony fogadására és Magyarországhoz méltó pompával és fénynyel képviselje Erdély fejedelmét, Magyarország jelenlegi urát és a magyarországi szövetséges rendeket Pozsonyban, hol a császári udvar küldöttei

Digitized by Google

és a nagyhatalmak képviselői lesznek jelen és soha meg nem vert, a némettől pedig olyannyira rettegett híres hadosztálya élén kisérje Rákóczy villáma, Ocskay László a fejedelemasszonyt Nyitrán át Érsekújvár várába, Érsekújvár bástyafoka lábánál táborba szállott vagy 30,000 daliás és kemény kuruczból álló Rákóczy seregéhez — a szeretett hitvest, a jó feleséget, gyermekei anyját, az imádott és rég nem látott férj, a hatalmas császárral éveken át hadakozó bátor fejedelem karjaiba.

Rákóczy villáma, a tűz fejedelme, ki éveken át tartó ezen rettenetes háborúban, csak serege által tört falak résein át, megvett sánczokon, ágyúgolyótól zúzott kapukon, füstölgő házromok üszkein keresztül, gázolva hullákon, vérrel pirosra festett utczákon végig szokta bevonulásait tartani, ez egyszer egy városba, ura és fejedelme parancsszava folytán, a béke képében jelent meg, és e város Pozsony, Magyarország akkori fővárosa volt.

A történelem bizonyítja, hogy Ocskay soha nem látott fénynyel jelent meg és

Digitized by Google

hogy megfelelt a feladatának, azt maguk a császár hivei, Ocskay fogadásánál jelen volt Széchenyi érsek, valamint az ország nádora: Eszterházy, nemkülönben Pálffy János bán is bizonyították. (Utóbbit kedvelte Kaunitz Eleonóra grófnő; neje pedig volt a szelíd lelkü: gróf Czobor Amália.)

A fejedelemasszony környezetében ott volt Ocskay kedvese, a grófnő is, Bécsből azzal az utasítással ellátva, hogy a császár nevében kinálja meg kitöltetlen váltóval: Ocskay által e lapra írt feltételeket már előre is, hunyt szemmel elfogadják Bécsben.

Hogy szerette-e igaz szívvel Ocskayt e nő? A feltalált levelekből nem voltam képes ezt a körülményt egész bizonyossággal constatálni.

Csak hosszú időközökben találkozhattak; ez pedig — szerintem — meg nem rabolhatta a megízlelt édességeket a tiltott gyümölcs ingerétől. A kedves hasonlit a fátyolhoz, mely egy meztelen testet takar. A törvényesség megadja a jogot, hogy a

Digitized by Google

fátyolt bármikor letéphessük, és az inger egy jó része ezzel veszendőbe megy.

Én tehát azt hiszem, hogy a bécsi levegőben felnőtt szép asszonyt félig a szerelem, félig a tiltott gyümölcs ingere fűzték oly hosszú időn át változatlan hévvel Ocskayhoz.

Fényes tánczvigalom rendeztetett Pozsony városa Pálffy-palotájában.

Ocskay a palota szöglettermébe vonult, mely a nagy kerttel volt határos. Széles levelű növények közt, a selyemfinom és smaragdzöld páfrányok alatt ezüstös csobogással egy márványnimfa urnájából folydogált a szökőkút vize a porfir medenczébe.

A falakat borító aranyos rácsozatról kaméliák és rózsák mosolyogtak le; az üvegfödél alatt pedig délszaki felfutó növények indái kereszteződtek, mint hosszú, zöld kigyók.

E terem egy sarkában foglalt állást Ocskay. A növények közé rejtett szöglet költői csöndje édes ellentét volt a bál zajával és gondolatainak forrongásával.

Digitized by Google

Élete kezdetét a mostani állapotával hasonlította össze és eszébe jutott a vég, mely ködbe, felhőkbe burkoltan, kérdőleg felkavarta gondolatait.

Az ajtóban lejtő párok látszottak gondtalan élvezettel arczukon, a keringő hullámain ringva.

Előtte csupa fény és boldogság, ő pedig a felhők által takart titokzatos végre gondolt.

A felhők fényből erednek, kék levegőből támadnak, aztán árnyékot vetnek, hogy könyben és esőben, villámcsapások közepette oszoljanak föl. A fénynek, a boldogságnak rendesen köny a vége: ez a természet örök törvénye!

Tőle balra egy törökös izlésű kis teremben, az arany lóherés mennyezetről lefüggő mór lámpa félhomályában süppedő kerevetek voltak észlelhetők; oldalt egy feketemárvány Vénus állt bronzalapján, mint exotikus búvóhely titokzatos istensége gyanánt.

A Vénus-szobor mellett megjelent egy hölgy. Termete magas és karcsú volt; a hölgy csuklyája alól aranyszinű hajtekercs

Digitized by Google

látszott ki s a fekete bársony félarcza alatt csillogtak a rózsaszáj fogai.

Leült a kerevetre, felhúzva egy kissé selymes ruhauszályát: látható volt egy fehér szatinczipős, iczi-piczi láb, melynek bokája rózsaszínben tünt át a csipkés harisnyán, és azután intett Ocskaynak.

Két óra felé járhatott az idő, az ég magasságaiban már fehéredett, és a csillagok fénye már elhalóban volt.

Kúszó heliotropok pompás illata áradt szét a levegőben; a többi növények nehéz lehellete a mohföld csípős illatával vegyülve, bódítóvá tette a forró levegőt. A kis csermely fehér kavicsokon, finom moha között csörgedezett medenczéjében. A világosság tompultan szűrődött be a zöld sűrűségen át és a zenekarnak csak egy-egy hangja tévedt ide.

Ocskay engedelmeskedett az intésnek; a kemény és dicső csaták zajában fölcseperedett hadfi megrezzent, midőn egymás szemébe néztek. Ott állt előtte a multak szép emléke, oly erősen hullámzó kebellel, mint a hogy a tenger hullámzik, ha

Digitized by Google

vihar felkorbácsolja a felületét: megtestesülése a legigézőbb asszonyszépségnek.

Szemeit erősen reászegezte, melyekből hatalmas erő sugárzott, minden semmivé olvadt e tekintet előtt; a hamu alatt lappangó szikrák lobogó lángokban csaptak föl Ocskayban és a hölgy mellett letelepedvén, rekedt hangon, szakgatottan kérdé:

— Mit kivánsz tőlem, Hermia?

— Ezernyi szálak himezték életem legédesebb korának emlékeihez Ocskay László nevét, — mondá a grófnő; — meg akarlak, de sőt ki foglak menteni, ha kell, életem árán is, a végveszélyből. Lásd! maga Rákóczy vallja, hogy lehetetlenség ily közepes, egymással versengő, folyton czivódásban élő, csak confuziót csináló, egymás ellen áskálódó, egymásra irígykedő, parancsszót nem fogadó, hiú emberek élén a haza szent ügyét győzelemre juttatni; a nép a háború súlyos terhét már nem birja és nagy inségre jutott; úgy Lipót, mint I. József császár, folyton kegyelmet igértek és majd minden évben országgyűlést hirdettek Pozsonyba, mert

Digitized by Google

igaz szívből békülni akarnak a nemzettel; a sérelmeket orvosolni hajlandók; maga Széchenyi érsek, az ország nádora: Eszterházy, továbbá Pálffy János, a bán, meg egyéb országos tekintélyek a magyar nemzet izmosodása, tömöritése és szaporodása szempontjából gyűlölik a pártütőket és csüggedés, valamint fáradtság nem vehet rajtuk erőt, midőn a törvényes király jogainak megvédéséről van szó; hisz századokon keresztül összeforrott tartományok erőszakos szétkuszálását tűzte maga elé feladatul Bercsényi azért, mert ő, valamint Rákóczy is, a kegyelemből kizárattak.

Készséggel elismerem, hogy szép, bátor, önérzetes, de egyúttal büszke, lobbanékony és szenvedélyes faj vagytok, sok erénynyel, de gyarlósággal is fölruházva. A büszkeség nem szereti az alárendeltséget; utóbbi pedig ellensége a vállvetett együttműködésnek; a lobbanékonyság pedig szalmatűzhöz hasonlít, a szenvedélyesség azonban sírásója ama összekötő kapocsnak, mely közös terveket közös akarattal végdiadalra képes csak juttatni.

Digitized by Google

Nálatok egy szó, egy tekintet képes kebelbarátból halálos ellenséget formálni: a gyors neheztelésnek átka a visszavonás!

Páratlan szép és dicséretre méltó a szabadság iránti szeretetnek meleg érzelme, ha kellő mértékű mederben tartatik és bizonyos korlátok közt mozog; de nálatok a szabadság iránti érzelem oly annyira pregnansan van kifejezve, hogy nem tudtok megbarátkozni az engedelmesség fogalmával. Mindenki csak úr akar lenni, sokat parancsolni, de engedelmeskedni nem akar senki!

Eh bien. Emlékszel, midőn egy ízben egy négyes fogatot vett számomra a férjem szép hazátokban?

Szivem mély kivánsága teljesült akkor, midőn a bámuló bécsiek szemeláttára a Praterbe kocsikázhattam a fényes fogatba fogott tüzes ménekkel.

Oly rakonczátlanok voltak azok, mint gazdájuk az Alföld pusztáján.

Német kocsisom nem birt velük és régi szokásomhoz hűen Czinka Panna, a czigányleány révén küldtem neked egy levelet.

Digitized by Google

Csikóst kértem, ki hajtani és gondozni tudja szép lovaimat.

Mint mindig, hát akkor is készségesen teljesítetted kérésemet. Megjött; harmadnapra már nálam jelentkezett Bécsben! Szép szál férfi volt; arczán a büszkeség és becsületesség kinyomatával.

Három héttel később fölmondta a szolgálatot.

«De hiszen tejben-vajban fürösztöttem magát, Pista! Nagyobb fizetést kap, mint szép otthonában az alispán; fényes palotában lakik; jól eszik-iszik; ágya ruganyos és meleg; még parókahordásra sem köteleztem, de sőt az udvari czukrászdában készült és asztalomról került finom süteményben is részesítettem; hát Istenem, mit kivánhat még egyebet?»

«Ezerszer köszönöm jóságát, kegyelmes asszonyom, minden szava szent és igaz, de mikor én nekem a főkocsis, a lovász és fölovász, a komornyik és főkomornyik és a sok léhűtő tetejében még az udvarmester is parancsol.

Nem vagyok én ilyesmihez hozzászokva;

Digitized by Google

odahaza csak az öreg csikós rendelkezett felettem és annak is csak akkor szoktam engedelmeskedni, a mikor én nekem tetszett!»

«Rákóczy táborkara kilencz grófból és hat báróból áll; a legtöbbjéről maga Rákóczy állítja: «Sa naissance fut cause, que je le fis Géneral»; vagyis születésük adott rá okot, hogy tábornokká tétettek; ezek csupa főurak, gyermekkortól kezdve hozzá vannak szokva parancsok osztogatásához: hogy lehet gondolni egy egységes hadvezetésre, mikor egy közönséges csikós sértve érzi magát, ha parancsolnak vele».

«Látod, tudomást szereztem egy levélről, melyet galanthai és fraknói gróf Eszterházy Antal kurucztábornok — «Fölséges fejedelemnek nékem, kiváltképpen nagy és jó kegyelmes Urámnak», Rákóczynak írt felőled és melyben állítja, hogy idegen tollal ékeskedel, hogy könnyű hírneves vitéznek lenni, mikor egy fényes haditetted az ő dispozicziójából eredt; de sőt azt is megsúghatom, hogy Eszterházy Dániel «mezei-marchalli-locumte-

Digitized by Google

nens» utasíttatott Bercsényi által, hogy vak Bottyán generális ellen inquisitiót peragáltasson».

«Hol végződjék pályád? Megsugom. Ce cours finira à la cour! Ez a pálya az udvarnál fog végződni. Ime itt a császár fehér lapja; írd reá föltételeidet és rajta leszek, esküszöm az égre és nagy szerelmemre, hogy azok utolsó pontig be fognak tartatni».

Ocskay lélekzete megakadt, sorvasztó tűz égette mellét, úgy érezte, mintha feléje bocsájtkoznék alá a nap, hogy elvegye szemefényét.

A grófnő karja Ocskay nyaka körül volt fonva; puha fürtjei annak arczához simultak s ajkának lehellete arczát érinté. A hold sugara ott játszott a grófnő kipirult arczán s megengedte látni annak szemeiben azt, a mitől egy férfi nem fordulhat el, ha egyszer megpillantotta.

Minden földi tekintet eltűnt volna e látványra más, kevésbé határozott embernél, de Ocskay erélyesen visszautasította a fehér lapot azzal, hogy ő mindvégig hű ma-

Digitized by Google

rad a fejedelméhez, miközben az ajánlatával visszautasított grófnő Ocskay keblén kizokogta szenvedélyes szerelmét.

Ebből is látszik, hogy Ocskay mily hűen tartott a fejedelemhez és hogy antipodosai leveleiből Ocskay jellemére nézve conzequentiákat vonni nem lehet. Sikerei, hadi szerencséje, hirneve ott világított hazánk dicső szabadságharcza egén és nyugtalanította Bercsényit és társait, s azért azt hiresztelték felőle, hogy a puszta tény, hogy kinek a részén harczol e kitünő vezér, súlyt ad a kérdésnek, hogy melyik fél lesz a győztes végeredményben?

Midőn ez a hiresztelés tántoríthatlan hit alakjában úgy a fejedelem, mint a nép szivében gyökeret vert, megrágalmazta és meggyanúsította Bercsényi Ocskayt. E körülményt a császáriak, de leginkább Pálffy, ki minderről nagyon jól volt értesítve, a maguk hasznára iparkodták értékesíteni és mivel tisztában voltak azzal, hogy Ocskay kardja döntő befolyással bír a csaták kimenetelének mérlegében, maguk részére igyekezték őt hódítani, szép szóval és sok

Digitized by Google

igéretekkel felhozván neki, hogy Bercsényi vesztére tör és mivel ő maga fegyverletétel esetén a császári kegyelemtől eleve ki volt zárva, izgatottságában mindenkit hazaárulással gyanusít; ha tehát Bercsényi cselszövényei elől jó idején nem menekül, akkor éppen úgy fog járni, mint Rakovszky, Okolicsányi, Bezerédy és sok mások.

A mint már emlitém, gróf Bercsényi Miklós elődе, elkövetett gyilkosság végett volt kénytelen szökni Erdélyből Magyarországba.

Tán apjától tradiczionaliter, avagy Erdély történetéből tanulta Bercsényi, hogy kell politikai ellenfelekkel bánni! Ugyanis midőn Báthory István kikerült a pártharczból Erdély fejedelmeként, akkor Kolozsvár békés piacza vérmezővé változott, melyen az erdélyi nemesség disze hullott el. Vérpadon meghaltak: Kabos Farkas, Bogáty Gáspár, Barcsay Miklós, Csanády János, Ősy Miklós, Csányi Miklós stb. Ugyanitt lett elitélve Pókaynénak két daliás fia is.

A kétségbeesett anya, vérpad előtt látva

Digitized by Google

két gyermekét, kegyelemért eseng, de a pártharczban megkövült szív nem képes átérezni egy anya fájdalmát és midőn kegyelmet oszt, csak félig teszi, hogy annál jobban marja a boldogtalan anya szivét.

Egyik fiát megkegyelmezik, a másiknak el kell hullnia a hóhér pallosa alatt, csak azért, hogy a fejedelem sértett becsvágyát kielégítse.

Egy anyának — értse meg tisztelt olvasó — egy anyának kell választania két fia között, hogy melyiket küldje a vérpadra — — —

Az idősebbik: János, kioson az anya ölelő karjai közül és feláldozva magát ifjabb testvéreért, önként lép a vérpadra. Az anya zárdába vonult és ő halálig sem akarta megtudni, melyik fia halt meg.

Báthorynak unokaöcscse: Zsigmond újra vérpadot állít Kolozsvár piaczán s éppen azokat fejezteti le, kik nagybátyját a trónra emelték, stb. stb.

Hát bizony Bercsényi Miklós tán meghonosítani óhajtotta e szép dolgokat itten

Digitized by Google

és vérbirósággal, rémuralommal kivánta a haza szerencsétlen állapotát rendbe szedni.

E sok és szép igéretek daczára Ocskay nem tágitott, noha Bercsényi mind erősebben hangoztatta a vádat, hogy Ocskay a császáriak felé sandit.

E vádra maga Nyitramegye szolgáltatta az okot és némi alapot, mely szívből megunva a folytonos háborúskodást, a királylyali kibéküléstforrón óhajtotta, annál is inkább, mivel egész Pozsonymegye német katonaság által már el volt boritva.

Természetes, hogy Nyitramegye saját szülöttét, Ocskayt szemelte ki arra, hogy a nemzetiekre hasson és az óhajtott kibékülést, az ország csendjét kieszközölje. László hajlandó volt hallgatni az ész szavára, Bercsényi pedig, mint bősz dúvad, mely nem látja, valjon a harczban övéi, vagy a vadász hull el, szőtte a hálót a szerinte áruló Ocskay élete ellen.

Így állt a dolog, midőn József császár, kibékülés czéljából 1708-ban ujból országgyűlést hirdetvén Pozsonyba, oda Rákóczy fejedelmet, valamint tábornokait meghívta;

Digitized by Google

midőn Ocskay is a credentionális levelet megkapta, adjutánsa előtt e szavakkal élt: «opportunissimum tempus pro Comitatu ad Regias gratias redire» (tulajdon szavai).

Bercsényi biztatására Rákóczy a függetlenség eszméjén jobban csüngve mint valaha, a meghivásra válaszként 30,000 főből álló sereget szerelt fel, melylyel Sziléziába akart nyomulni, hogy ott a bajor hadsereggel egyesüljön és egy porosz herczeget hozzon le az ország trónjára. Ez a terv azonban füstbe ment, mert gróf Heiszter Siegbert császári tábornagy és Pálffy János bán, császári fővezér Rákóczynak Trencsén mellett útját állván, csatát ajánlottak. Győzelmet várt és remélt a fejedelem Ocskay segedelmével, ezért, mihelyt a német sereg közeledtét hírül vette, a Vágvíz mentén elsánczolta magát. A fejedelem Ocskayban nem csalatkozott.

Tudvalevőleg Rákóczy hadi szerencséjében a forduló pontot az 1708 augusztus 3-án vívott válságos trencséni csata képezé; Ocskay e csatában még tényleg résztvett. Rákóczy e csatát elvesztette, serege szét-

Digitized by Google

veretett; 6000 kurucz maradt a vérázott csatatéren, köztük három Ocskay elesett és jelen sorok irójának dédapja, Ocskay Gábor, a bal szemét veszítette ottan. E nagy szerencsétlenség után ki lett jelentve a császár részéről azonnal, hogy a ki leteszi a fegyvert, az kegyelmet kap.

E csata után maga Rákóczy bevallá, hogy most már minden elveszett; nincs reménység többé sikerre és Rákóczy egészen Egerig, Bercsényi Léváig és az öreg Bottyán csak az érsekujvári ágyúk védelme alatt merte a teljesen szétszórt katonaság-maradványait gyüjtögetni.

Rákóczy Eger városába vonult; vele volt Ottlyk Sándor, annak az Ottlyk Györgynek a közeli rokona, ki főudvarmesteri minőségben Marosvásárhelyen 1707-ben, II. Rákóczy Ferencz erdélyi fejedelemmé való beiktatása alkalmából a város magaslatain elhelyezett hordókból hosszú csatornákon vezette le a bort a tér közepén álló hatalmas kádakba, a honnan azután a székelyek kedvükre meríthettek.

Egerben próbálta Rákóczy a szétvert

Digitized by Google

serege egy részét összegyűjteni. Oda megérkezett Péter czár követe is, Corbey, ki azonban az egri bor mértéktelen élvezetében pusztult el 1708-ban, egri látogatása alkalmából.

Nemsokára kivonult Rákóczy Egerből és Patakra hirdetett országgyűlést.

Ottan Ottlyk Sándor ujból hangsúlyozta, hogy jó lenne békét kötni, mire Bercsényi kihúzta kardját hüvelyéből és le akarta szúrni Ottlykot és csak Rákóczy személyes közbevetésének köszönhette, hogy Ottlyk ép bőrrel menekült. (Lásd: Mémoires du Prince Rákoczy 132—147. oldal.)

Ocskay belátni kezdte, hogy a mesterségesen és csak rémuralommal fentartott további háboruskodás már születésekor magában hordozta halála csiráját, mert hiányzott a főfeltétel: az egyetértés; testvérháborúval és rémuralommal a szabadság szent ügyét győzelemre vinni nem lehetett.

A trencséni szerencsétlen csata vívatott 1708 augusztus hó 3-án; utána maga Rákóczy bevallá, hogy nincs már reménység

Digitized by Google

sikerre. Ocskay László pedig letette a fegyvert Nyitramegye parancsára 1708 augusztus hó 28-án Pereszlény mellett, tehát csak akkor, midőn Rákóczy fönnebbi nyilatkozata a trencséni ütközetről . . . «Rien ne prospéra plus, aprés cette malheureuse journée» köztudomására jutott és pletyka alakjában minden tényező ajakán csüngött.

Ily körülmények között nemcsak a nép, hanem Rákóczy vezérei is kezdtek átpártolni.

Ocskay barátja, báró Révay László átadta Nyitrát a császáriaknak, Révay Gáspár átadta Rózsahegyet és 200 liptói nemessel Pálffy Jánosnak megadta magát, mire az egész vidéki nemesség követte példáját.

Andrási István átadta Lőcsét; Bártfa és Érsekujvár az ellenség kezére került; Veszprém parancsnoka: «Eckstein» kapitulált, Perényi átadta Egert.

Rákóczy eszközei is mindinkább fogyatékán voltak; és a bányák, a mikből leginkább meríté eddigi pénzkészletét, a bá-

Digitized by Google

nyavárosokkal együtt a császáriak hatalmába kerültek; négy vezér és ötven ezredes átment az ellenséghez.

XI. Kelemen pápa egyházi átokkal sújtotta Rákóczyt, végre pestis is keletkezett. (Lásd Fessler a Magyarország története IX. kötet 630—634. oldal.)

I. József császár 1709-re ismét országgyűlést hívott össze a sérelmek orvoslására és egyuttal is egy hónap alatt megtérőknek kegyelmet igért, Rákóczyt és Bercsényit kivéve.

Következett a romhányi csata, melyben Ocskay már nem vett részt. E csata szintén elveszett, mire nemcsak a «szövetséges rendek», de maga Rákóczy is belátta a további küzdés haszontalanságát és gróf Károlyi Sándor, ki m. évben Gönczön egy hatásos beszédben kijelentette: «mi Magyarországot a magyaroknak akarjuk megőrizni és fentartani» — annak dicső őse az által, hogy 1711 ápril 29-én Szatmárban megkötötte a békét ura és királyával, hazánkat a végpusztulástól mentette meg és fentartotta azt honfiai részére.

Digitized by Google

Rákóczy protestált e békekötés ellen és nehány hivével 1711-ben, Ocskay legyilkolása után egy évre rá lengyelországi viszocskai jószágára menekült.

Ott meglátogatta őt Péter czár, ki abból az alkalomból a tokaji bortól olyanynyira elázott, hogy két magyar úrnak kellett őt beemelni a kocsijába és így járt a minisztere, sőt az egész kisérete is.

Midőn Rákóczy látta, hogy a czár nem segíthet — Francziaországba menekült; ott maradt hat évig Sárossy gróf név alatt, onnan pedig Rodosztóba ment, hol a szultán fentartásáról bőkezüen gondoskodott.

Ott nyugszik hazánk egyik legnemesebb, legönzetlenebb és legdicsőbb fia!

A hálátlanság koszorúja volt nagy hazaszeretetének a — jutalma. Saját honfitársai országgyűlésileg száműzték Rákóczy-t és száműzetésére, valamint vagyonelkobzására vonatkozó határozatot az 1715. évi XLIX. törvényczikkbe iktatták. Biztosítom, hogy Ocskay László, a kire a hazaárulást rákenték és most mint bűnbak szerepel, ezt a rettenetességet nem követte volna el.

Digitized by Google

Ocskay két levele leginkább érdekes; mindkét levél nejéhez van intézve.

Az egyik levél iródott, midőn dicsősége legmagasabb fokán állott, a másik pedig akkor, a mikor értesült, hogy a fejedelem elvesztette minden reményét a trencséni vesztett csata után.

Tudvalevőleg Ocskay bizonyos számú hadakkal Ausztriába egyízben beütvén, magát Lipót császárt el akarta fogni, «egész Bécsig penetráltam, a mitől az németek úgy megijedének, hogy az aprólékos præsidiumokból kényszeríttetének a várakban magokat recipiálni — — — a sánczban gyalog colonellus uramat elhelyezvén, a városból kijövő császárt úgy megszorongattam, hogy a fogságból alig salválhatta magát».

— — — — — — — — — —

A másik levél mély érzelmű és reményvesztett tartalmú: — — — — Reményem olyan, mint a kietlen táj, melyre ráveti a szeptemberi gyenge napfény utolsó sugarát, melylyel ki nem békít a feltámadás hite; szivem olyan, mint a tüskebok-

Digitized by Google

ros vidék, mely fölött kuvik röpköd esténkint; pusztuló, hervadó szegény hazámnak nincsen szüksége többé meleg napsugárra, — életünk napja nyugovóra tér, minden elveszett stb. stb. — — —

Lehet-e Ocskay Lászlót hazaárulónak nevezni? Történetírók vitatkozási tárgya ez! A megye, a nép többsége, a család őt annak soha sem tartotta.

A kibékülésre, a megye akarata, (hasonlókint Turóczmegyéhez Rakovszkyt és Okolicsányit illetőleg) Nyitramegye egyenes kivánságára hajlott s midőn Pereszlény alatt Pálffyval találkozott 1708 augusztus hó 28-án, a 800-ra menő lovasság közül, mely csupa Nyitramegye nemeseiből állt, csak 17-en voltak, kik a fegyverletételt nem pártolták, de Ocskay maga át nem ment Pálffyhoz. Tehát Nyitramegye nemességének zöme, köztük: Turóczy, Korontály, Uzovics, Rudnay, Latkóczy, Babothy, Lipovniczky, Csenkey, Kochanovszky, Krajcsovics, Fodor, Mérey, Géczy, Stankovánszky, Prónay, Pongrácz, Sándor, Mednyánszky, Kosztolányi, Keönczöl, Boróczy,

Digitized by Google

Melsiczky, Jezerniczky, Balogh, Simonyi, Burián, Kostyál, Baross, Vietorisz stb. stb. — letették a fegyvert.

Aztán hol terem a földtekén áruló, ki jutalmat nem nyer? László a császári seregbe nem lépett, ámbár valószínű, hogy szivesen dicsekedtek volna ott az elpártolt magyar vezérrel, semminemű jutalmat nem kapott, holott a többi elpártolt, például: Károlyi Sándor tábornok, továbbá Sándor ezredes (utóbbi a Bercsényitől elkobzott két uradalmat: Temetvény és Brunóczot kapta örökül), dúsan lettek jutalmazva.

Bercsényi és Rákóczy sok-sok uradalmai mind confiskáltattak és az elpártoltak között lettek fölosztva, Ocskay oly szegénységben halt meg, hogy halála után a családi tanács elhatározta, hogy Ocskay László özvegye: Tisza Ilona éhen ne veszszen, hogy Ocskay László unokatestvérének a fia: Ocskay Sándor, a nálánál 23 évvel öregebb asszonyt feleségül vegye.

Károlyi Sándor grófi rangra emeltetett, később lett titkos tanácsos, rövidre rá a

Digitized by Google

lovasság vezérévé, helytartó tanács tagjává, végre pedig tábornagygyá neveztetett ki. — Hát Pálffy János? Eszterházy Pál, az ország nádora pedig herczegi rangra emeltetett, szóval csak az, a kire Thaly Kálmán a hazaárulás bélyegét rásütötte, a ki Morvát és Ausztriát végig pusztította és tömérdek kincsekkel megrakva tért haza, az koldusként halt meg; vagyonából alig telt a kápolna, melyet Érsekujvárt építettek, a meggyilkolt ember holtteteme befogadására.

László élete az ész tiszta szemüvegén nézve viharos, szenvedélyes volt, de mocsoktalan, mivel minden cselekedete meggyőződésből eredt, de legfőképp onnan, hogy kortársait túlhaladó világismeretével át kelle látnia, hogy Magyarország függetlensége nagyobb fegyveres erő, hatalmasabb tényezőkkel leendett kivívható, mint a milyennel honunk akkor rendelkezett. *Ő, a csaták mestere, ki sok vért ontott, sok vért látott, jól tudta, a forradalom mennyit nyújthat — pénz, külpártolás és egységes akarat nélkül.*

Digitized by Google

Történész, író tollán gyakran megfordúlt László! Közönyös szemmel nézte az utókor az ő életét tárgyaló sorokat. Engem nem hiu tudnivágy, kiváncsiság, történelmi buvárkodás vezettek a mondottak írására, hanem azon mély meggyőződésem, hogy ő nem volt áruló!

László csendesen visszavonúlt ocskói várába; ott a míg lehetséges volt, mint magánzó élt, német szolgálatot nem kapott, se nem kért, hazája ellen nem harczolt. Egy esztendő és nehány hónapig tartott életében a vihartalan csend, mindaddig, míg Révay nem kényszerült Nyitrát a császáriaknak átadni.

A volt várkapitány, Ocskó közelében, verbói várába vonúlt vissza, hol az egykori fegyvertársak összejöttek néha; a két hadfi, hüvelybe dugott karddal, egymással diskurálva, kérődzött a multon, hogy a rozsda — ne férjen hozzá.

Egy ilyen látogatás alkalmával, a mint már megírtam, László késő estig barátjánál maradt, ott is aludt, s midőn másnap reggel hazamenve az ocskói határ szélére

Digitized by Google

ért, (Sztoki nevü földön) Javorka volt segédje, álarczos ruhában, koldulást színlelve megállítá urát és egykori patronusát, a gyanutlan embert alamizsnaadás közben fején sulyosan megsebesíti, miközben az árokból előugrott czinkostársai a földön fekvőt embertelen módon összevagdalják.

A hét sebből vérző férfit lóra kötik és Érsekujvárra hurczolják, mely erőd még a nemzetiek kezében volt.

Az ottani várparancsnok: Csajághy János, Bercsényi kreaturája, középutat nem ismerve, a szélsőségek embere volt; imádta a szabadságot, a nélkül, hogy elemeit ismerné, gyűlölte az elpártolást, a nélkül, hogy látná — a nemzet fiain, valjon a hatalom vagy a kurucz suhintja jobban az ostort.

E férfi Ocskayt haditörvényszék elé állíttatá és nehány órával későbben, hogy Ocskayt Érsekujvárra hozták, Bercsényi által jóval előbb kiadott rendeletére, hóhér kéz oltotta ki a vitéz életét.

Végperczében bizonyára — úgy képzelem — az utolsó gondolat hatalmas kere-

Digitized by Google

tébe összeszorította az életet, barátot keresve benne, mely majdan felmentésén dolgozik. Nem akadt egy sem!

Az ocskói várat a németek kirabolták és felgyújtották; a romok között ott hevert a toronyharang, melyet Ocskay László hadjárata alkalmával Morvaországból haza hurczolt. Most is nevezi a nép: «Ocskayovski» zvon! A harang az ocskói templom tornyába került; pietásból a család tagjai oda helyezték: meghuzatom azt minden év deczember 9-én, fiam halála napján; a magasból érczнyelvén világgá bugja: emberi kegy és jóakarat mulékony, akár a szellő, irigység és rágalom dusan nőnek, mint a csalán és dudva.

A monda szerint a vár helyén kincshalmaz van elrejtve, mely majd idők multán napvilágra kerül. *A legnagyobb kincs a mocsoktalan hirnév, vajha ennek diszkoszorúját érezné sirkövén az elhunyt!*

Ő szegényen távozott a földről, neje s fiára nem maradt semmi, mely tény tiszta életének legsarkalatosabb bizonyítéka.

Digitized by Google

Ha elpártolt, ha áruló lett volna, nem lettem volna én kényszerítve 31 keserves esztendőn keresztül a m. kir. államvasutak — fölötte nehéz és vérem-verejtékével áztatott — kenyerét enni!

191 év óta nyugosznak porai az érsekujvári kápolnában; nehány esztendő óta neve forgalomba került. Történet-, tárcza- és színműíró felváltva foglalkoztak vele. Mysticzismusra hajló ember azt mondaná, hogy lelke kisért, igazságot kér, vár és remél. Én materialista létemre csak azt hiszem, hogy a való igaz egy olyan begubózott hernyó, mely szárnyra kél, mint fényes pillangó körülrepkedi még azt is, kitől féreg korban lábbal tapostatott.

Én, a ki egész életemen át a becsületesség útjáról le nem tértem, soha senkitől nem kértem semmit és nem vártam semmit, ki nehéz munkámért rosszul és silányul fizetve a sok preterálások daczára mindig kötelességtudóan végeztem teendőimet a magyar államvasutak idegen fajok e tengerében: nevemben Ocskay László azt mondja a hant alól az utókornak, hogy

Digitized by Google

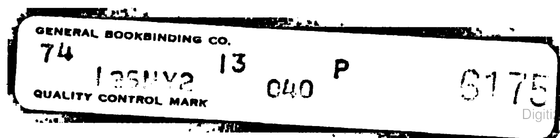
ő, ki hazájáért harczolt dicsőséggel, annak szentelte életének javarészét, s csak akkor vonult vissza, mikor szerinte a további küzdelemnek üdvös sikere nem volt, ki Judásdíjt sem magának, sem övéinek nem kért, mondom — azt izeni — hogy a «Nirvána» örök álmát nyugodtan élvezi.

Végezetül köszönetet mondok gróf Károlyi István úrnak, hogy a mult évi november hó 4-én közlekedett gyorsvonaton, kérésemre levéltárának e korszakra vonatkozó részét a legnagyobb készséggel rendelkezésemre bocsájtani igérte.

Digitized by Google

Digitized by Google

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google